

VII

STVARANJE I RAZVOJ ODREDA, BRIGADA, DIVIZIJA I VOJNO-TERITORIJSKIH USTANOVA 10. KORPUSA

Poslije kapitulacije fašističke Italije u Kalnički i Moslavački partiz. odred došli su novi dobrovoljci i brojno stanje se brzo povećalo. Narodnooslobodilačka se borba u Zagrebačkoj oblasti najšire razmahala.

Intenzivan-partijsko politički rad, uspješne borbe jedinica NOV i POH u Moslavini, Podravini, Kalniku i Hrvatskom Zagorju, povoljna vojna i politička situacija u našoj zemlji i Evropi, napredovanje saveznika u Africi i Italiji i Crvene Armije na istočnom frontu, postojanje velikega slobodnog teritorija u Hrvatskoj i Bosanskoj krajini, omogućili su popunu naših jedinica mobilizacijom na široj osnovi.

Kod Ludbreškog Ivanca je 4. septembra 1943. od dva bataljona Kalničkog NOP odreda i Udarnog bataljona Moslavačkog NOP odreda stvorena NO brigada »Braća Radić« 2. operativne zone NOV i POH. Brigada je imala tri bataljona i prištabske jedinice, ukupno od 710 boraca. Poslije prvih uspješnih borbi Brigada je, u drugoj polovici oktobra 1943, formirala i četvrti bataljon.

Kalnički partizanski odred, nakon izdvajanja bataljona za formiranje brigade »Braća Radić«, ostao je s dva bataljona, ali je zahvaljući novopridošlim borcima već u Novembru iste godine ponovo imao tri bataljona.

Na Zagrebačkoj gori je od samostalnih partizanskih grupa s područja Dugog Sela, Prigorja i Donje Stubice 13. septembra 1943., stvoren Zagrebački NOP odred od dva bataljona, tj. 272 borca. Odred 16. oktobra formira i treći bataljon, a brojno stanje povećava se na 495 boraca. Od naoružanja odred ima 200 pušaka, 10 automata i 16 puškomitraljeza. Odred 12. decembra 1943. iz svog sastava izdvaja dva bataljona za formiranje NO brigade »Matija Gubec«. Već 15. decembra od novih dobrovoljaca u Odredu se stvara i drugi bataljon. Odred 29. februara 1944. daje jednu četu za formiranje Posavskog NOP odreda.

U šumi Garić, na Moslavačkoj gori, u blizini Garešnice, po naređenju i odobrenju Glavnog štaba NOV i POH je, od boraca Moslavačkog odreda, stvorena 2. brigada 2. operativne zone NOV i POH. Brigada je imala oko 700 boraca raspoređenih u tri bataljona. Sredinom decembra 2. brigada stvara Četvrti bataljon, Prateću četu i Četu za vezu, s ukupno 1.137 boraca i rukovodilaca.

Od udarnih grupa koje su djelovale na području Bjelovarskog okruga, naređenjem štaba 2. operativne zone je 25. septembra 1943. g. formiran Bjelovarski NOP odred od dva bataljona, sa 200 boraca i rukovodilaca.

Odred je već 4. oktobra 1943. imao 3 bataljona i brojno stanje 495 boraca, a naoružanje 366 pušaka, 5 automata, 7 puškomitraljeza i 37 pištolja. Iz svog sastava Odred je 12. decembra dao Udarni bataljon za formiranje brigade »Matija Gubec«. Poslije upućivanja Udarnog bataljona, Odred se reorganizirao i od dva stvorio tri bataljona. On je 15. januara 1944. god. dao 140 boraca za formiranje komande Bjelovarskoga vojnog područja, a 19. januara 1944. g. svoj treći bataljon za formiranje 2. brigade 33. divizije NOVJ.¹

U selu Sambolići kod Selnice (sjev. istočno od Zlatara), po naređenju Štaba 2. operativne zone 5. oktobra 1943. formiran je Zagorski NOP (odred poznat i pod imenom 2. zagorski partizanski odred) od dva bataljona, s ukupno 250 boraca i rukovodilaca. U Odred je 24. oktobra stupilo 100 boraca i tada je stvoren njegov 3. bataljon. Do kraja godine je na području Hrv. Zagorja mobilizirano oko 350 novih boraca, tako da je Odred dosegao brojno stanje 600 ljudi. Naoružanje: 337 pušaka, 13 automata, 18 puškomitraljeza i 23 pištolja.²

Od diverzantskih grupa Moslavačkog, Bjelovarskog, Kalničkog, Zagorskog i Zagrebačkog NOP odreda je 28. novembra 1943. god. formiran 3. diverzantski bataljon 2. operativne zone. Od 19. januara 1944. bataljon nosi naziv 3. diverzantski bataljon 10. korpusa NOVJ. Pri formiranju Bataljon je imao tri čete s ukupno 124 borca i rukovodilaca, a naoružanje 88 pušaka, 7 automata i 10 pištolja. Operativni sektor djelovanja bataljona bile su, uglavnom, komunikacije u Hrvatskom zagorju, Prigorju, Kalniku, Međimurju, Podravini, Moslavini i Posavini.³

Uspješnim djelovanjem jedinica 2. operativne zone i, 28. divizije u jesen 1943. ^od., oslobođen je Ludbreg, Novi Marof, Varaždinske Toplice, Koprivnica, Čazma i neka druga veća mjesta, oslobođena je gotovo cijela Maslovina, dio Hrv. zagorja, šire područja Kalničkog gorja, Podravine od Varaždina do Virovitice i Bilogore izuzev Bjelovara. Domobranske je formacije zahvatila jaka demoralizacija, koja se u Zagrebačjk oblasti vidnije manifestirala češćim prelaženjem domobranskih jedinica, grupa i pojedinaca na stranu NOV i POJ. Istovremeno je na većem dijelu teritorija u očima hrvatskog naroda razgolićena izdajnička politika Mačeka i reakcionarnog dijela HSS-a.

Postojanje velikog slobodnog teritorija, ubrzalo je stvaranje NOO i komandi područja i mjesta, što je u povoljnoj političkoj klimi ubrzalo mobilizaciju novih boraca.⁴

Naređenjem Glavnog štaba NOV i POH 12. je decembra 1943. god. u selu Lipovčani kod Čazme od jednog bataljona Moslavačkog odreda, 2. i 3. bataljona Zagrebačkog odreda i udarnog bataljona Bjelovarskog odreda formirana NO brigada »Matija Gubec« od četiri bataljona.

Depešom broj 1449 Glavnog štaba od 5. 12. 1943. javljeno je štabu 2. operativne zone.

»Odobravamo formiranje divizije i 3. brigade. U sastavu divizije da uđe

¹ AVII, Kut. 102 B; br. reg. 40/1; VII, tom 5, knj. 4, str. 249-251; *Hrvatsko zagorje u NOB*, izd. Epoha, Zagreb, 1959, str. 65, 67 i 69.

² AVII, Kut. 102 B, br. reg. 46/1.

³ AVII, Kut. 102 B, br. reg. 46/1.

⁴ VII, knj. 2, tom V. dok. br. 81, tom 5. knj. 3, dok. 2.

brigada 'Braće Radića' i novoformirana 3. brigada i to kao 1. i 2. brigada u diviziji. Ova divizija operisaće kao cjelina na prostoru Kalnik—Ivančica—Sutla-Medvednica tj. u Zagorju. Pod komandom divizije možete staviti Zagorski i Zagrebački odred. 3. brigada da nosi naziv brigada 'Matija Gubec'.

Predložićemo V. S. štab divizije. Kdant Strok, komesar Robić, v.d. načelnika Alibaba (Smeh Vjekoslav — R. B.). Pozovite sve ove na dužnost. Postavite: u brigadu 'Braće Radić' za kdanta: Kučiš Stjepana, za komesara Rukavinu Zlatka, za zamjenika komesara Blaha Dura, a druga Ničića (Micić — R. B.) za zamjenika komesara u Moslavačkoj brigadi. Za komandanta 3. brigade postavite Manojlovića (Miloš — R. B), a za predloženog komesara (Ahmet Delibegović — R. B.) dajte nam potrebnije podatke.«⁵

Naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ 12. decembra 1943. g. formirana 32. (Zagorska) divizija NOVJ. Na dan formiranja štaba divizije i prištabskih jedinica u Malom Pogancu 15. decembra 1943. divizija je imala 1.764 borca i rukovodioca i naoružanje: 992 puške, 63 puškomitraljeza, 5 minobacača, jedna protutenkovska puška 3 protutenkovska topa, 24 automata i 96 pištolja.

Do formiranja 10 korpusa divizija se nalazi u sastavu 2. Operativne zone.⁶

Uspješna mobilizacija na području Moslavine omogućila je koncem novembra formiranje 3. i 4. bataljona u Moslavačkom odred. Kako je već gore pomenuto jedan bataljon je dao za formiranje brigade »Matija Gubec« a 19. januara 1944. dva bataljona za formiranje I brigade 33. divizije. Tako je Moslovački odred ostao s jednim bataljonom i stavljen pod neposrednu komandu štabu 33. divizije. 14. marta 1944. godine odred ulazi u sastav novo formirane Istočne grupe NOP odreda 10. korpusa NOVJ, a u prilog još daje 1. bataljon za popunu II. brigade 33. divizije.⁷

Naredbom broj 3. Glavnog štaba NOV i POH od 30. 1. 1944. g. divizije dobijaju naziv 32. i 33. divizija NOVJ.⁸

Po naređenju Glavnog štaba NOV i POH, 19. januara 1944. g. reorganizirane su jedinice 2 operativne zone. Tom prilikom je od I. i II. bataljona 2. brigade 2. Operativne zone i dva bataljona Moslovačkog NOP odreda formirana prva brigada. Pri formiranju brigada je imala 4 bataljona s ukupno 883 borca i rukovodioca. Istovremeno je od 3. 4. bataljona 2. brigade 2. Operativne zone i 3. bataljona Bjelovarskog NOP odreda formirana 2. brigada sastava tri bataljona s ukupno 668 boraca i rukovodioca.⁹ Formiranjem 1. i 2. brigade prestala je da postoji 2. brigada 2. Operativne zone NOV i POH. Po naređenju Vrhovnog štaba 19. januara 1944. u Koprivnici je formirana 33. divizija Narodno oslobodilačke vojske Jugoslavije u koju su ušle 1. i 2. brigada. Pod neposrednom komandom štaba 33. divizije do 14. marta 1944. g. nalazili su se Bjelovarski i Moslavački NOP odred. U formiranju je 33.

⁵ VII, tom V, knjiga 22, dok. 233, str. 542.

⁶ AVII, 102. br. reg. 13/1, 18/1, kut. 102A, br. reg. 5/7 i 21/4, kut 2.

⁷ WII, kut. 102, br. reg. 13/1, 18/1, kut. 102B, br. reg. 7/4; VII tom 2.

⁸ VII, tom 5, knjiga 23, dok. 126, str. 554.

⁹ AVII, kut. 1471; br.~ reg. 2WT7TaärTÜ<£ br. reg. 38/1, kut. 471/A, br. reg. 4/2, kut. 474, reg. 4/2, kut. 103, br. reg. 10/3, br. reg. 17/1, 28/1 i 39/1.

divizija, bez odreda imala 1.665 boraca i rukovodioca. Istog dana ušla je u sastav novoformiranog 10. korpusa »Zagrebačkog« kao 2. divizija.

U januaru 1944. god. se s područja Hrv. Zagorja i Kalnika javilo u jedinice oko 1.400 boraca, što je omogućilo popunjavanje i reorganiziranje jedinica. Tako je 19. januarja 1944. god., uz Štab Korpusa i 2. divizije (33) formiran i Štab Zapadne grupe odreda. U grupu su ušli Kalnički, Zagorski i Zagrebački partizanski odred. Odmah poslije formiranja Štaba Grupe odreda formiran je i Udarni bataljon Zapadne grupe odreda.

Pri formiranju Korpus je imao 6.355 boraca i rukovodilaca. Naoružanje: 3.613 pušaka, 115 automata, 176 puškomitraljeza, 32 mitraljeza, 17 minobacača, 1 protutenkovska puška, 6 protutenkovskih topova i 326 pištolja.¹⁰

Iz naredbe broj 6. štaba 10. korpusa »Zagrebačkog« NOV i POJ od 19.1 1944. g. vide se formiranje Korpusa, prva postavljena i imenovanja:

»BR. 67

NAREDBA ŠTABA DESETOG KORPUSA 'ZAGREBAČKOG' NOV JUGOSLAVIJE OD 19 SIJEČNJA 1944 GOD. O FORMIRANJU KORPUSA, TRIDESET TREĆE DIVIZIJE I ZAPADNE GRUPE NOP ODREDA

NAREDBA BR. 6

Štaba X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ od 19. I. 1944 g.

1. Formiranje X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ I. i II. Divizije i Zapadne grupe P. odreda Hrvatske

L

Naredbom Glavnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske formira se X. Korpus 'Zagrebački.'

U sastav X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ ulaze I. i II. Divizija NOVJ i Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske.

I. Divizija formirana je iz U. brigade 'Braća Radić' i Brigade 'Matija Gubec'.

II. Divizija formira se iz I. i II. Brigade i Moslavačkog i Bjelovarskog p. odreda.

I. Brigada II. Divizije NOVJ formira se iz I. i II. bataljona II. Brigade II. Oper, zone NOV i POH i dva bataljona Moslavačkog p. odreda.

II. Brigada II. Divizije NOVJ formira se iz

¹⁰ VII, tom V, knjiga 23, dok. 67, str. 287-291. - AVII, kut. 102B, br. reg. 4/2, kut. 102A, br. reg. 25/1, kut. 2, br. reg. 47/4. AVII, kut. 102B br. reg. 25/2, kut. 1602, br. reg. 10/9 kut. 105, br. reg. 39/1.

III. i IV. bataljona II. Brigade II. Oper, zone NOV i POH i III. bataljona Bjelovarskog p. odreda.

Moslavački i Bjelovarski p. odred djeluju i dalje kao odredi svaki na svom sektoru, a pod neposrednom komandom Štaba II. Divizije NOVJ.

Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske formira se iz Kalničkog, Zagorskog i Zagrebačkog p. odreda.

II. Postavljenja i imenovanja - X. Korpus 'Zagrebački' NOV i POJ.

Za komandanta X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se pukovnik drug Vladimir Matetić, do sada komandant II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Ivan A. Šibi, do sada v.d. politkomesara II. Operativne zone NOV i POH.

Za pomoćnika politkomesara X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Šime Balen.

Za načelnika Štaba X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Josip Rukavina, do sada pomoćnik načelnika Štaba VI. Korpusa NOVJ.

I. Divizija NOVJ

Za načelnika Štaba I. Divizije NOVJ imenuje se drug Miloš Manojlović, do sada komandant Brigade 'Matija Gubec'.

Za operativnog oficira I. Divizije NOVJ imenuje se drug Stevo Cavić, do sada na raspoloženju Štaba II. Operativne zone NOV i POH.

Za zamjenika komandanta U. brigade 'Braća Radić' imenuje se drug Jovica Mandić, do sada komandant III. bataljona iste brigade.

Za zamjenika politkomesara U. brigade 'Braća Radić' imenuje se drug Franjo Tuđman, do sada zamjenik politkomesara Zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba U. brigade 'Braće Radić' imenuje se drug Smeh Vjekoslav, do sada zamjenik komandanta bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

Za komandanta Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Bobetko Mijo, do sada zamjenik komandanta Čehoslovačke brigade VI. Korpusa NOV i POJ.

Za politkomesara Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Spiranec Josip, do sada komandant zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Heremić Mustafa, do sada zamjenik komandanta bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

II. Divizija NOVJ

Za komandanta II. Divizije NOVJ imenuje se major drug Antolović Josip.

Za politkomesara II. Divizije NOVJ imenuje se drug Mutak Vladimir, do sada politkomesar II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za načelnika Štaba II. Divizije NOVJ imenuje se drug Kušec Božo, do sada načelnik Štaba II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara I. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Janić Vjekoslav, do sada na službi u Štabu II. Operativne zone NOV i POH.

Za načelnika Štaba I. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Bobić Milan, do sada načelnik Štaba II. Brigade 'Braće Radića'.

Za komandanta II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Korać Miloš, do sada zamjenik komandanta U. brigade 'Braća Radić'.

Za politkomesara II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Delibegović Ahmed, do sada v.d. politkomesara Brigade 'Matija Gubec'.

Za zamjenika komandanta II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Kobal Vladimir, do sada komandant Kalničkog p. odreda.

Za zamjenika politkomesara II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Blaha Đuro, do sada zamjenik politkomesara U. brigade 'Braća Radić'.

Za v.d. načelnika Štaba II. brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Mazalek Josip, do sada zamjenik komandanta bataljona II. Brigade II. Op. zone NOV i POH.

Za komandanta Moslavačkog p. odreda imenuje se drug Kosak Ivan, do sada koman-

Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske

dant bataljona II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za komandanta Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imeniye se major drug Rade Bulat, do sada načelnik Štaba II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imenuje se drug Stjepan Iveković, do sada zamjenik komandanta Zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imenuje se drug Cikojević Branimir do sada na službi u Štabu II. Operativne Zone NOV i POH.

Za komandanta Kalničkog p. odreda imenuje se drug Stevo Cučković do sada komandant Moslavačkog p. odreda.

Za zamjenika politkomesara Kalničkog p. odreda imenuje se drug Jerko Novak, do sada zamjenik politkomesara II. bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

Za v.d. komandanta Zagorskog p. odreda imenuje se drug Družinec Ivica, do sada komandant I. U. bataljona Brigade 'Matija Gubec'.

Dosadanji zamjenik politkomesara Kalničkog p. odreda, drug Santo Gabrijel, stavlja se na raspoloženje Štabu X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ.

Ova se naredba ima pročitati pred strojem i stupa na snagu današnjim danom.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Komandant - pukovnik:
Vlado Matetić
(M. P.)«

Politkomesar:
Ivan Šibi

Formiranjem 10. korpusa i naredbom broj 3. Glavnog štaba NOV i POH od 30. 1. 1944. god. prestao je djelovati Štab 2. operativne zone NOV i POH, a dio teritorija zone, južno od rijeke Save (Zumberak i Pokuplje), više nije ulazio u teritorij 10. korpusa.

ORGANIZACIJSKO-FORMACIJSKO STANJE

Organizacijsko-formacijski sastav Korpusa

Na dan formiranja 10. je korpus u svom sastavu imao dvije divizije (32.i

33). Svaka divizija je bila sastava po dvije brigade uz odgovarajuće prištapske jedinice;

Zapadnu grupu sa tri odreda (Kalničkim, Zagorskim i Zagrebačkim) i Udarnim bataljonom ili ukupno 9 bataljona;

Bjelovarski i Moslavački odred sa četiri bataljona;

3. diverzantski bataljon i

četiri vojna područja (Bjelovarsko, Kalničko, Moslavačko i Zagorsko).

Izveštaj Štaba 10. korpusa od 3. 5. 1944. g. Glavnom štabu NOV i POH pokazuje sljedeće organizacijsko stanje:¹¹

32. divizija u svom sastavu i dalje ima Udarnu brigadu »Braća Radić« i brigadu »Matija Gubec«, Četu za vezu, Bolnički vod i artiljerijsko odjeljenje topova 75 mm;

Udarna brigada »Braće Radić«:

Sastav četiri bataljona, Prateća četa sa dva odjeljenja (odjeljenje bacača i odjeljenje s protutenkovskom puškom), Izviđački vod, Četa za vezu, minerski vod i Bolnički vod;

Brigada »Matija Gubec«:

sastav: tri bataljona, Četa za vezu i Bolnički vod;

33. je divizija također bez promjene (1. i 2. brigada) Izviđačka četa, Vod za vezu, Bolnički vod i Pontonirska četa;

1. brigada:

sastav — četiri bataljona, Prateća četa podijeljena na Minobacački i Protutenkovski vod i Topovski vod, Vod za vezu, Izviđački vod, Bolnički vod, Minersku grupu i Tehniku s glazbom;

2. brigada:

sastav: tri bataljona, Pionirska četa, Prateća četa, Bolnički i Izviđački vod; Zapadna grupa odreda:

sastav: Kalnički, Zagorski i Zagrebački NOP odred, Udarni bataljon, Izviđačka četa, Bolnički vod i Vod za vezu;

Odredi su u svom sastavu imali:

Kalnički — tri bataljona sa 347 boraca;

Zagorski — tri bataljona sa 401 borca;

Zagrebački — 447 boraca u dva bataljona;

Udarni bataljon — tri čete i 159 boraca;

Izviđačka četa — 17 boraca;

Bolnički vod — 10 boraca i

Vod za vezu — 8 boraca;

Istočna grupa odreda; po naređenju Glavnog štaba NOV i POH formirana 14. marta 1944.

Sastav: Bjelovarski, Moslovački i Posavski NOP odred i Udarni bataljon. (Posavski odred formiran je 29. 2. 1944. na području Dugog Sela od jedne čete Zagrebačkog part, odreda i jedne čete 32. divizije.)

Odredi su u svom sastavu imali:

Bjelovarski - tri bataljona sa 460 boraca;

Moslovački - jedan bataljon sa 129 boraca;

¹¹ VII, tom. V knjiga 27, str. 70-80.

Udarni bataljon — tri čete sa 92 boraca;

Izviđački vod — 8 boraca;

Vod za vezu - 13. boraca;

Bolnički vod — 6 boraca i

Štab i ljudstvo pri štabu — 16 boraca.

Brojno stanje u divizijama bilo je:

32. divizija:

Brigada »Braće Radić« - 588 boraca;

Brigada »Matija Gubec« — 438 boraca;

Četa za vezu - 25 boraca;

Bolnički vod — 21 borac;

Artiljerijsko odjeljenje 75 mm 27 boraca; i

Štab divizije i ljudstvo pri štabu 31 borac.

Ukupno u diviziji 1.130 ljudi.

33. divizija:

1. brigada - 618 boraca;

2. brigada — 553 boraca;

Vod za vezu - 19 boraca;

Izviđačka četa — 25 boraca;

Vod za vezu — 19 boraca;

Bolnički vod — 12 boraca;

i Pontonirska četa — 60 boraca.

Ako se pretpostavi da je oko štaba i u štabu te divizije bilo još 30 boraca, onda je cjelokupno brojno stanje bilo 1.310.

Gornjim brojevima treba dodati još 2.000 boraca u vojnim područjima, pa je tada ukupno brojno stanje Korpusa iznosilo 6.553 boraca, od kojeg broja otpada na operativni dio (divizije i odrede) 4.553 boraca.

Brojno stanje jedinice brzo se mijenjalo. Gubici i popuna novim borcima do prve polovice 1944. godine gotovo su se poklapali. Od tada raste brojno stanje uslijed uspješnije mobilizacije.

Brojno stanje s pregledom socijalnog i nacionalnog sastava Korpusa 1. 6. 1944. god. daje ovakvu sliku:

Štab Korpusa s Pratećom četom — 100 ljudi;

32. divizija 994;

33. divizija - 1.567;

Istočna grupa POH - 1.012;

Zapadna grupa POH - 1.548;

Podoficirska škola Korpusa — 9;

Pontonirska četa Korpusa — 70;

3. diverzantski bataljon - 129;

Komanda Kalničkog područja — 516;

Komanda Bjelovarskog područja - 539;

Komanda Moslavačkog područja — 1.086;

Ukupno operativni dio — 5.429, a vojnopozadinski — 2.141.

Ukupno 7.570 boraca i rukovodilaca.

Socijalni sastav:

Štab Korpusa: 16 radnika 46 seljaka, 5 intelektualaca, 17 obrtnika i sitnih trgovaca, 2 namještenika i srednjoškolca i 14 vojnih osoba;

32. divizija: 211 radnika, 435 seljaka, 58 intelektualaca, 187 obrtnika i sitnih trgovaca, 95 namještenika i srednjoškolca i 8 vojnih osoba.

Ukupni socijalni sastav:

1.801 radnik, 3.820 seljaka, 320 intelektualaca, 1.171 obrtnik i sitni trgovac, 372 srednjoškolac - namještenik, 72 vojne osobe, 11 žandara (policajci, financi) i 3 đaka. 1.171 obrtnik i sitni trgovac uglavnom su pripadali grupi radnika, jer tadašnja kategorizacija nije bila dovoljno precizna. Prema tome radnika je bilo 2.972.

Nacionalni sastav:

6.117 Hrvata, 996 Srba, 119 Slovenaca, 5 Crnogoraca, 35 Muslimana, 6 Talijana, 106 Rusa, 17 Jevreja, 16 Mađara, 1 Austrijanac, 132 Ceha, 2 Makedonca, 8 Nijemaca, 1 Šveđanin, 2 Francuza, 4 Nizozemca i 2 Bugara.

U selu Selnici je 8. maja 1944. god. od Udarnog bataljona Zapadne grupe odreda i 2. i 3. bataljona Zagorskoga partizanskog odreda, formirana 1. zagorska brigada jačine 426 boraca svrstanih u tri bataljona.

U isto vrijeme provedene su još neke manje organizacijske promjene. Tako je u 32. diviziji formirana Podoficirska škola, dok su u brigadama formirane komore, a prehrana se počela redovito organizirati s kazana. U brigadama su stvorene minerske desetine s perspektivom da se razvijaju u diverzantske vodove odnosno čete jurišnih pionira.

29. jula 1944. godine je od udarnih grupa s područja Zapadne Bilogore i Podravine formiran Podravski NO partizanski odred koji je imao od 160—200 boraca svrstanih u tri čete i prištapske jedinice odreda.

U augustu 1944. god. većih organizacijskih promjena nije bilo, iako je mobilizirano 1.495 boraca. August je označio početak masovnije mobilizacije koja je u znatnoj mjeri zavisila od stabilnosti i sigurnosti slobodnog teritorija i rada NOO i komandi područja. Iz svakog područja je mobilizirano: Zagorskog 90; Kalničkog 70; Bjelovarskog 430; i Moslavačkog 905 ljudi. Te brojke pokazuju da su na područjima gdje su uvjeti za rad (Bjelovarsko i Moslovačko) bili mnogo bolji, i rezultati mobilizacije bili uspješniji.

Malo povećanje brojnog stanja u tom periodu u usporedbi s prošlim mjesecom, također nije uzrokovalo organizacijske promjene, izuzev što je na području Zagorja formiran Omladinski bataljon koji je bio pod neposrednim rukovođenjem Štaba Zapadne grupe odreda, i 2. srpski bataljon na području Moslavine i Bilogore, pod neposrednom komandom Korpusa. Tih se dana brojno stanje povećalo za oko 1.000 boraca koji su bili nenaoružani.

Tada je pri Štabu Korpusa stvoren Artiljerijski vod, jezgro buduće korpusne artiljerije.¹²

Artiljerijski vod imao je 2 brdska topa 75 mm M. 28. (dva odjeljenja).

Pri štabovima brigada 33. divizije osnovane su limene glazbe statusa formacijskih jedinica.

U jedinicama 10. korpusa NOVJ 31. 8. 1944. bilo je 8.164 boraca i rukovodilaca, od kojih: 2.957 radnika, 4.365 seljaka, 322 intelektualca, 386

¹² AVII, Kut. 205, br. reg. 20/1, 39/1 i 12/5, kut. 1472, br. reg. 22/3, Kut. 1474.

namještenika i srednješkolaca, 40 vojnih lica, 15 policajaca žandara i financa.¹³

Nacionalni sastav također je doživio malu projenu i stanje je bilo: 6.310 Hrvata, 1.268 Srba, 154 Slovenaca, 7 Crnogoraca, 31 Musliman, 10 Talijana, 182 Rusa, 14 Židova (Jevreja), 42 Mađara, 122 Ceha, 5 Nijemaca, 1 Ukrajinac, 6 Holanđana, 10 Poljaka i 2 Makedonca. Najviše se bilježi novih boraca kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Rusa.¹⁴

U tom su periodu pri Štabu Korpusa formirani: Aero-baza, Autočeta i Dopunska baterija. Dopunski bataljon Korpusa, zbog velikog priliva novih boraca, podijeljen je na dva dopunska bataljona.

Aerodromsku bazu sačinjavalo je osoblje s upravnikom i komesarom baze: Kekelj Ivanom i Marjanović Anicom i jedna protivavionska mitraljeska četa od 7 protuavionskih mitraljeza 12,7 mm i 2 protuavionska mitraljeza 15 mm 38. Aerodrom je bio uspostavljen kod sela Grabovnice u blizini Čazme i služio je Saveznicima za dopremanje naoružanja, odijela i obuće, evakuaciju ranjenika i povremeno spuštanje oštećenih savezničkih aviona koji bi na zadatku u Austriji i Mađarskoj bili oštećeni i na povratku u svoje baze u Italiji uslijed kvarova i oštećenja tu slijetali, da bi se kasnije popravljani vraćali u svoje baze.

Auto-četa je bila sastavljena uglavnom od obučenog ljudstva, koje je tih dana masovno dolazilo iz domobranstva skupa s vozilima.

Dopunska baterija bila je formirana po naređenju Glavnog štaba. Bila je podijeljena na tri voda (poljski, haubički i brdski) i grupu specijalista (izviđači i vezisti).

Od 1. i 2. srpskog bataljona, Udarnog bataljona Istočne grupe odreda i 4. bataljona 12. brigade je 25. 9. 1944. god. formirana brigada »Miloš Obilić« u selu Popovcu u Moslavini. Sastav Brigade: Štab Brigade, tri bataljona, Izviđački vod, Vod za vezu i Bolnički vod. Brigada je ušla u sastav 33. divizije kao njezina 3. brigada.¹⁵

Udarna brigada »Braća Radić« formirala je 4. bataljon.

U svim bataljonima 32. divizije stvorene su izviđačke desetine, pojačani brigadni izviđački vodovi i Izviđačka četa Divizije, te divizijska glazba od 20 ljudi. Popunjene su i jedinice saniteta i veze, dok za formiranje inženjerijskih jedinica još nije bilo dovoljno osposobljenog ljudstva.

Sada je 33. divizija imala tri brigade, specijalne jedinice pri Štabu, Haubičku bateriju od dvije brdske haubice 100 mm M.16/19, Pontonirsku četvu, Četvu za vezu, Bolničku četvu i Intendantsku četvu. Zbog pomanjkanja oružja u Diviziji još nije bila formirana izviđačka četa.

Zapadna grupa partizanskih odreda bila je sastava: 1. zagorska brigada, Zagorski partizanski odred od tri bataljona, Kalnički partizanski odred od jednog bataljona i Zagrebački partizanski odred sa tri bataljona. Omladinski bataljon Zapadne grupe upućen je u sastav novoformirane brigade OZN-e na

¹³ AVII Kut. 105, br. knjig. 39/1 kut. 106, br. reg. 19/2, kut. 1472, br. reg. 40/3, kut. 1472A br. reg. 16/9, 31/9 i 37/9.

¹⁴ VII, tom V, knjiga 7, dok. 56 i 57; *Hrvatsko zagorje u NOB*; Epoha, Zagreb, 1959, str. 65.

¹⁵ AVII, kut. 102 B. br. reg. 4/3,48/2 i 6/3, kult. 1471, br. reg. 13/1, kut. 1472, reg. 4.3/3.

području Korpusa (3. brigada). Drugi bataljon Kalničkoga partizanskog odreda bio je upućen u 32. diviziju za popunu.

Istočna grupa partizanskih odreda imala je: Moslavački partizanski odred od dva bataljona i Udarni bataljon koji je ušao u sastav 3. brigade 33. divizije, Posavski partizanski odred od jednog bataljona i jedne samostalne čete. Prvi bataljon tog odreda ušao je u 33. diviziju za popunu. Novoformirani Podravski partizanski odred nije imao bataljone nego 3 čete i Stab.¹⁶

Kako je tada Štab 10. korpusa ocjenjivao stanje u divizijama?

32. divizija:

»Štab Divizije ulaže mnogo truda da se Divizija što više ojača i sredi, što mu i polazi za rukom. Divizija danas, unatoč priliva velikog broja regruta i pridošlih domobrana koji nemaju borbenog iskustva i duha starih boraca, predstavlja dobro organiziranu i čvrstu jedinicu, sposobnu za izvršenje srednjih, pa i težih zadataka«, i

33. divizija:

»Štab Divizije je potpun i svojim radom zadovoljava. Potčinjenim jedinicama pruža punu pomoć i podršku. Divizija je znatno ojačana i kao cjelina predstavlja jedinicu sposobnu za izvršenje srednjih, a kad se još potpuno naoruža, i težih zadataka.«¹⁷

Najveći porast jedinica zabilježen je u toku septembra 1944. god. masovnim dolaskom domobrana, kada je u naše redove na području Zagrebačke oblasti stupilo oko 3.000 domobrana, što je znatno povećalo brojno stanje Korpusa.

U usporedbi s ranijim brojnim stanjem kod nekih jedinica porast je zbog novopridošlih boraca iznosio i do 50%, što je malo oslabilo borbeno stanje, olabavilo disciplinu i čvrstinu jedinica i povećalo nestašicu oružja, odjeće i obuće koji su se sve teže rješavali samo otimanjem od neprijatelja.

Pomoć od saveznika bila je neredovita i nedovoljna. Ono što je poslano bilo je jedva dovoljno da se najteži slučajevi u jedinicama riješe.

Nacionalni i socijalni sastav nije bio bitno poremećen. I nadalje je bilo najviše Hrvata, Srba, a manje ostalih naroda i narodnosti. U socijalnom sastavu rastao je postotak (20%) radnika, i (čak 70%) intelektualaca od ukupnog broja pridošlih. Takav socijalni sastav novih boraca stvarao je povoljnu klimu, jer su se pridošlice vrlo brzo saživljavale i učvršćivale stanje u našim jedinicama svojom borbenosti i moralno-političkom zrelošću.

Iz pregleda brojnog stanja i socijalnog sastava boraca 10. korpusa, a od 30. novembra 1944. vidi se da je u jedinicama bilo 598 žena, kojih po spisku 673 žene. Upada u oči da žene unatoč svojim borbenim kvalitetama nisu bile u punopravnom položaju pri izboru na rukovodeće dužnosti. Od ukupnog broja žena po spisku samo je jedna žena dobila čin oficira, 38 su postale politički rukovodioci, a 31 je nosila čin podoficira. Žene su u najviše slučajeva bile u sanitetu, vezi i štabovima.

Istim pregledom utvrđeno je da se u Korpusu nalazilo: 5.739 radnika, 8.880 seljaka, 356 intelektualaca, 119 vojnih lica i 39 policajaca, žandara i

¹⁶ AVII, kut. 102B, br. reg. 34/3, kut. 1471, br. reg. 13; Rade Bulat *Žumberak i Pokuplje u NOB*, izd. Kultura, Zagreb, 1951.

¹⁷ VII, tom. V. knj. 33, dok. 110., str. 571.

ostalnih. Procentualno taj je odnos bio: 40,59% radnika (obrnika), 55,77% seljaka, 2,46% intelektualaca, 0,84% vojnih lica i 0,27% policajaca, žandara i ostalih.

Nacionalni sastav: Hrvata 11.603 (82,12%), Srba 1.542 (10,83%), Muslimana 79 (0,55%), Jevreja 11 (0,8%) i ostalih naroda i narodnosti 909 (6,42%).¹⁸

U Đurđevcu je 19. novembra 1944. god. od Podravskoga partizanskog odreda i od po jednog bataljona brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« formirana brigada »Pavlek Mihovil Miškina« kao 3. brigada 32. divizije. Brigada je dobila ime seljačkog pjesnika i borca napredno orijentiranog u redovima HSS-a, kojega su ustaše umorile u logoru Jasenovcu.

Mobilizacijom na terenu Zagorja i uključivanjem po jednog bataljona iz Zagorskog i Zagrebačkog odreda, 1. zagorska brigada pojačala je brojno stanje i udarnu sposobnost. Sada je imala četiri bataljona.

U toku mjeseca oktobra 1944. god. se usprkos gubicima u Podravini, a naročito u napadu na Koprivnicu, brojno stanje Korpusa povećalo za oko 1.100 ljudi (11%). U isto vrijeme odlazi mnogo starih, iskusnih i provjerenih boraca za formiranje brigade Ozne (3. brigada 1. divizije KNOJ-a). Iako se ta brigada nalazila na teritoriji Zagrebačkog korpusa u operativnom pogledu, nije bila u njegovu sastavu.

U jedinicama nisu zabilježene nikakve značajne promjene. Uslijed naraslih potreba u 32. diviziji Bolnički vod se pretvara u četvu, a u 33. diviziji od Pionirskih vodova i Pontonirske čete formira se Inžinjerijski bataljon od dvije čete. Posebna je pažnja pri izgradnji inžinjerijskih jedinica bila posvećena jurišnim pionirima. Jurišni pioniri su u većini slučajeva bili zamjena za teško oružje prilikom napada na utvrđena mjesta neprijatelja. Pri izboru ljudstva vodilo se računa da to budu dobrovoljci i hrabri borci.

Artiljeriju Korpusa sačinjavala su dva divizion brdskih topova. Topovi su imali malo granata, pa su najviše služili za obuku ljudstva i uvježbavanje novih posluga.¹⁹

Početni organizacijsko-formacijski sastav 10. korpusa iz dana stvaranja zadržao se uglavnom i dalje, samo što su se jezgra pojedinih jedinica i službi dopunjavala i jačala ili kasnije stvarala i razvijala nova jezgra kao artiljerija, inžinjerija i službe u korpusnoj oblasti. Međutim, u početku 1945. godine mogućnost popune bila je ograničena, pa je reorganizirana grupa partizanskih odreda. Istočna i Zapadna grupa odreda rasformirane su 11. februara 1945. god. i stvorena je nova »Grupa NOP odreda 10. korpusa« u koju su ušli Kalnički, Moslavački, Posavski, Zagorski i Zagrebački odred (ranije su bili rasformirani Bjelovarski i Podravski). Prva zagorska udarna brigada — koja je bila u sastavu Zapadne grupe odreda — tih je dana definitivno ušla u sastav 32. divizije kao Četvrta brigada.

Posavski partizanski odred 22. februara izlazi iz sastava Grupe partizanskih odreda 10. korpusa i stavlja se pod komandu 34. divizije NOVJ. Potkraj februara rasformira se i Moslavački odred i njegovo ljudstvo upućuje za

¹⁸ AVII, kut. 102B, br. reg. 34/3, kut. 105, br. reg. 20/1, kut. 1600 br. reg. 1/3.

¹⁹ AVII, kut. 1600, br. reg. 6/3, 12/3 i 14/3, kut. 1472, br. reg. 16/3, 23/3, 32/3 i 23/4, kut. 1474, br. reg. 30/1.

BR. 4

PREGLED BROJNOG STANJA I NACIONALNOG I SOCIJALNOG SASTAVA LJUDSTVA
DESETOG KORPUSA NOVJ OD 1. JUNA 1944. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA X KORPUSA »ZAGREB.« NOVJ OD 1. VI. 1944 G.

Jedinica	Brojno stanje po spisku	SOCIJALNI SASTAV									NACIONALNI SASTAV															
		Radnika	Sejaka	Intelektualaca	Obrtnika i sitnih trgovaca	Namještenika i srednjosko- laca	Vojnih lica	Policijaj, zan- dara i finanacaj	Đaka	Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogovaca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	Austrijanaca	Čeha	Makedonaca	Nijemaca	Švedana	Francuza	Holandana	Bugara
Stab X Korpusa »Za- greb.« ² sa pratećom četom	100	16	46	5	17	2	14			7	89	4														
XXXII Divizija NOVJ	994	211	435	58	187	95	8			74	902			2	11				1		3					1
XXXIII Divizija NOVJ	1567	422	756	99	240	47		2	1	143	1317	23	5	14	3	18	3	3	1	30	1	2	1	1	1	1
Istočna grupa P.O.H.	1012	153	684	35	90	43	7			191	723	8		2	1	12	1	6	65	1	1			1		
Zapadna grupa P.O.H.	1548	431	647	56	346	35	33			45	1425	11		6		53	2		1		2				3	
Podoficirska škola	9	1	5				3			4	5															
Pontonirska četa	70	16	37	6	11					7	60					2										
III Diverzant, bataljon	129	22	70	7	25	5				11	109	3		1					5							
Sve ga :	5429	1272	2680	266	916	227	65	2	1	482	4630	49	5	25	6	94	6	9	1	102	2	8	1	2	4	2
Koman. Kalničkog područja	516	180	241	14	30	44	3	4		126	353	27		5	1	3			1							
Koman. Bjelovar, područja	539	83	348	14	59	32	1	2		104	411	15		2			2		5							
Komanda Moslav. područja	1086	266	551	26	166	69	3	3	2	284	723	28		3	11	8	5		24							
Sve ga :	2141	529	1140	54	255	145	7	9	2	514	1487	70		10	12	11	7		30							

Politički komesar
S. O.Komandant, general-major
Vlado Matetić

BR. 102

PREGLED NAORUŽANJA JEDINICA 10. KORPUSA NOVJ OD 30. NOVEMBRA 1944. GODINE

NAORUŽANJE

NAZIV JEDINICA	Za vezu					Vozila			Stoka				Pješadijsko										Artiljerija		Protiv- oklopno			Protiv- avion.				
	Radio stanica	Telef. central	Telef. aparat.	E H	1 0	13 1	6 13	15 7	Konja			Mazgi	Pušaka	Šmajsera	rt	Lakih mitraljeza	N H	Lakih bacača	Teških bacač	Pistolja	Ručnih bomb	PIATI (bacač)	Topova	Haubi- ce	Bredskih	Pušaka	Mitriljeza	Topova	Mitriljeza	Topova		
									Jahaćih	Teglećih	Tovarnih																				Puška	Šmajsera
t2 D h 06 o *	Stab X. Korpusa sa djelovima i artiljerijom	4	2	15	5	2	13	6	15	9	60	10		255 ^a	35	9				108	88		4	2					9			
						1	13	7					798						1682									3680				
	Štab 32. divizije sa djelovima i 3 brigade	4		12	17	.				31	5	149	1	1404	160	109				1	4	4	110	6			6					
					17									101884	20918	92145				300	144	188	1773	526	197		666		2			
	Štab 33. divizije sa djelovima i 3 brigade	3	3	12	16	2			7	40	25	126		1295	241	132				5	5	7	158	9			4	1	5		2	
					10		1	.						62692	34053	108638				9280	115	65	1538	1084	164		153	700	28		35	
	Istočna i zapadna grupa sa 7 part, odreda	8		2	8	.				7		11		1535	148	132				5	5	2	1	101	3			6	1	1		
				14				4					61204	12996	47690	2510	2840	40	30	1052	564	24				382		8	200			
Novo-mobilisano ljudstvo po centrima za obuku X. Korpusa								1		2			134	2	1				2			3										
													675	40		400					22	7										
Komande vojnih oblasti X. korpusa	2	2	18	1	.			15	32	31	4		1138	187	30					244												
				2				10					25185	8546	6060						2042	429										
Svega:	21	7	59	47	4	13	6	38	119	123	300	1	5761	733	413	5	14	11	12	724		18	4	2		16	1	•8	10	2		
				33	1	14	18						252427	76533	254523	2510	12820	299	283	9111	2693	385				1201	700	36	3880	35		

BR. 12

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
1. HAUBIČKOG DIVIZIONA 10. KORPUSA NOVJ OD 3. JANUARA 1945. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA I HAUBIČKOG DIVIZIONA X. KORPUSA »ZAGREBAČKOG« NOVJ OD 3-1 (JAN.) 1945 G.

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	Socijalni sastav										Nacionalni sastav																										
			Radnika	Seljaka	Inelektualaca	Obrtnika i sitnih trg.	Namještenika i srednjoškolaca	Vojnih lica	Policijaca, žandara finanaca	Đaka	ĐČS	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	↳	Nijemaca	Ukrajinjaca	Holandeza	Slovaka	Poljaka	Švedana	Francuza	Makedonaca											
1.	Štab Divizionara	1			1								1																										
		6	1	3	1	1								5	1																								
2.	borbeni dio	16	5	2	1	0	2	6					14	1		1																							
		61	7	47	0	6	1					1	53			2		1		1							3												
	I. bat. dopunski dio	11	3	3	1			2	2		1	8	2																										
		105	18	80	0	3	3			1	7	93								3		1							1										
3.	II. baterija	29	1	6	3	9	3	4	3		3	18	3		3																								
		172	7	124		32	9				4	149	4		6		2		2	3																			
4.	Vod za vezu	8	2	2	1			3			2	6																											
		75	1	63	0	11	1				3	68					1		2	1																			
	UKUPNO	65	11	13	7	9	5	15	5		6	47	6		4																								
		419	34	317	1	52	14			1	15	368	5		8		4		8	4	1						3	3											

Politkomesar:
Barbarić Branko

Komandant: Sl. o.

BR. 44

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA 10. KORPUSA JA OD 31. MARTA 1945. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA JEDINICA X KORPUSA »ZAGREBAČKOG« NOVJ OD 1.-31. III 1945. GODINE

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	Socijalni sastav								Nacionalni sastav																			
			Radnika	Sejaka	Intelektualaca	Obrtnika i sitnih trgovaca	Namještenika i srednjoskolaca	Vojnih lica	Policijaca, žandara, finanaca	Zanatlija	Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	Čeha	Nijemaca	Ukrajnaca	Holanđeza	Slovaka	Poljaka	Švedana	Francuza	Makedonaca	Engleza	Bugara
1.	Štab korpusa sa dijelovima	2240	577	1178	84	126	151	45	19	60	210	1824	44	1	25	6	61	2	10	36	2	13			2		1	1	1	
2.	XXXII. divizija	3235	587	1801	375	231	196	44	1	.	195	2751	69		23	23	14		89	59	2			2		6		2		
3.	XXXIII. divizija	3000	685	1675	107	344	160	24	5	.	492	2167	40	1	24	36	73	1	42	86	9				6		2		3	18
	Svega:	8475	1849	4654	566	701	507	113	25	60	897	6742	153	2	72	65	148	3	141	181	13	13		2	14		5	1	4	19

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!
Polit, komesar, pukovnik:

Komandant, general-major
Mate Jerković

ŠTAB X. KORPUSA
ZAGREBAČKOG
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

M. P.

K. Op. Broj 7/str. pov.
Dana 8/IV. 1945. u _____ sati

popunu 33. divizije, 5. aprila se ukida i Grupa odreda. Preostali Kalnički, Zagorski i Zagrebački odredi stavljeni su pod neposrednu komandu Štaba 10. korpusa. Nekoliko dana kasnije (14. aprila) i ti su odredi rasformirani i njihovo ljudstvo upućeno za popunu 32. i 33. divizije.²⁰

Iz pregleda brojnih stanja i naoružanja, socijalnog i nacionalnog sastava vidljivo je da se brojno stanje Korpusa kretalo od 6.355 do 13.144 borca i rukovodioca. To govori da je brojno stanje bilo najmanje u početku formiranja Korpusa, a najveće u toku septembra i oktobra 1944. god. Tada su u redove NOVJ stupili u većem broju domobrani i novi borci nakon uspješnih operacija oslobađanja Podravine kada je provedena i najmasovnija mobilizacija s tog područja, sa zapadne Bilogore, Moslavine, Prigorja i Hrvatskog zagorja.

Socijalni sastav jedinica Korpusa, u kojem je bilo 55% seljaka, a ostali su u najvećem broju bili radnici i školovani ljudi, bio je onaj subjektivni faktor koji je, uz masovnu zastupljenost članova Partije i SKOJ-a, najviše doprinio da se narasli problemi koji su pratili dinamični razvoj i oštre borbe, ograničenost popune i velike gubitke u kadru, uspješno i mnogo bezbolnije rješavaju.

Prema postojećim dokumentima od januara 1944. god. do 8. maja 1945. god., jedinice 10. korpusa imale su: 1.686 mrtvih, 6.100 ranjenih, 320 izbačenih iz stroja, 247 zarobljenih i 1.315 nestalih boraca i rukovodilaca. To potvrđuje da su jedinice vodile žestoke borbe u kojima su samo za 16 mjeseci rata imale 8.353 izbačena iz stroja odnosno svakoga trećeg borca ako se uzme da je u prosjeku kroz Korpus prošlo nešto više od 20.000 boraca.

U isto su vrijeme, prema našim dokumentima, jedinice 10. korpusa neprijatelju (ne računajući gubitke sadejstvujućih jedinica 6. korpusa i 7. banijske divizije) izbacile iz stroja oko 15.754 vojnika, od kojeg broja se cijeni oko 6.720 mrtvih.

Vrlo povoljan socijalni sastav, koji se manifestirao u visokoj svijesti boraca i njihovoj čvrstoj privrženosti idealima radničke klase, stvarao je u jedinicama 10. korpusa duh klasne borbe. Takav je socijalni sastav u praksi NOP-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pokazao širinu i čvrstinu saveza radnika i seljaka i ostalih naprednih i antifašističkih snaga hrvatskog i srpskog naroda (uglavnom) u ostvarenju ciljeva nacionalne slobode i socijalne pravde.

Prisutnost, iako manjeg broja, drugih nejugoslavenskih naroda također je jedna od potvrda koliko je takav socijalni sastav stvarao široku platformu za djelovanje Jedinствene narodnooslobodilačke fronte naših naroda u borbi protiv fašizma za nacionalno oslobođenje. I na tlu Zagrebačke oblasti, u jedinicama 10. korpusa, internacionalistički je karakter Komunističke partije Jugoslavije u širenju i jačanju borbe imao plodno tlo i dokazao našu dosljednost u zajedničkoj borbi protiv fašizma i svih neprijatelja naroda.

Ukupnom broju iskazano je 1.315 nestalih. To su uglavnom oni koji nisu dobrovoljno stupili u redove NOV-e, nego su najčešće bili mobilizirani, pa su uslijed malodušnosti samovoljno napuštali jedinice. Neki od njih završili su i u neprijateljskim redovima (ustaško-domobranskim jedinicama ili bijeloj gardi), a jedan dio se sakrivao oko svojih kuća i čekao oslobođenje. Broj dezertera

²⁰ *Hrvatsko zagorje u NOB*, Epoha, Zagreb, 1959; *Vojna enciklopedija*, tom. 10 str. 711.

naročito se povećao potkraj 1944. i u zimu 1945. god. uslijed teških uvjeta borbe, slabe prehrane, loše odjeće i obuće i mraza i što je najvažnije velikog broja mrtvih i ranjenih koje su jedinice imale u usporedbi s ranijim borbama.

Rukovođenje: štabovi i korpusna oblast

Od prvog su dana organi komandovanja bili štabovi. Štab Korpusa sastojao se od operativnog dijela i korpusne vojne oblasti.

Uži (operativni) dio Štaba komande sačinjavali su:

komandant, politkomesar, načelnik štaba, zamjenik komandanta i pomoćnik načelnika štaba.

U operativnom dijelu štaba nalazili su se: operativni odsjek, obavještajni odsjek, odsjek za vezu, personalni, odsjek sanitetski odsjek, odsjek za naoružanje, odsjek za šifru i vojni sud.

Na čelu odsjeka nalazili su se šefovi (načelnici). Načelnik štaba neposredno je rukovodio Operativnim i Obavještajnim odsjekom i odsjekom za veze, a preko pomoćnika i ostalima izuzev Vojnim sudom koji je spadao u nadležnost politkomesara.

Zamjenik komandanta odgovarao je za poslove vojne oblasti Štabu (komandantu i politkomesaru).

U korpusnoj oblasti nalazili su se odsjeci za: mobilizaciju, saobraćaj, sanitetski, tehnički i vojni sud. Svi poslovi korpusne vojne oblasti provodili su se preko komandi područja, komandi mjesta i partizanskih straža.

Komande područja sačinjavali su: komandant i politkomesar, zamjenik komandanta, referent za mobilizaciju, referent za saobraćaj, referent za sanitet i referent za intendanturu.

Šefovi odsjeka u korpusnoj oblasti obavljali su svoje zadatke pod neposrednim rukovođenjem i uz čvrstu koordinaciju zamjenika komandanta.

Rukovođenje operativnim jedinicama (divizijama), Zapadnom i Istočnom grupom partizanskih odreda i 3. diverzantskim bataljonom (odredom) bilo je u stalnoj nadležnosti operativnog dijela štaba (komande).

Za suradnju i održavanje veze pri Štabu 10. korpusa postojao je Odsjek za vezu sa savezničkim armijama. Na čelu odsjeka pri Štabu 10. korpusa bio je major engleske armije David Arthur Gordon Allan.

Štab Korpusa i njegovi organi nastavili su rad Štaba 2. operativne zone NOV i POH. Organi Štaba se nisu bitno povećavali, izuzev Šifrantskog i Personalnog odsjeka. U operativnom dijelu Štaba nije radilo više od 40 ljudi. Ukupno je u Štabu Korpusa i korpusnoj oblasti, uključujući sve odsjeke i ustanove, komande područja i organe i ustanove (skladišta, radionice, straže, komande mjesta) bilo do 2.340 ljudi.

Ako uporedimo broj ljudstva operativnog i vojnopozadinskog sektora, dobivamo odnos 4:1 u korist operativnog dijela Korpusa prosječno kroz čitav rat.

Operativni dio Korpusa bio je uslijed borbi jedinica stalno izložen promjenama izazvanim gubicima (mrtvim i ranjenim), dok je korpusna oblast imala prilično stabilan razvoj i u njezinom brojnom i kadrovskom stanju nije bilo

znatnijih oscilacija. Ponekad je doduše smanjivanje slobodnog teritorija ograničavalo djelatnost tih organa i njihovih ustanova. Ali i u takvim okolnostima oni su mogli svoje zadatke i poslove obavljati uspješno, jer su se oslanjali na široko mrežu NOO i odbora Jedinствene narodno oslobodilačke fronte (JNOF), koji su im neposredno pomagali da izvrše borbene i druge svoje zadatke.

Korpusna vojna oblast

Izgradnja jedinica i ustanova korpusne vojne oblasti počela je istovremeno s djelovanjem Korpusa. Ranije formiranje komande područja (kalničkog, moslavačkog, bjelovarskog i zagorskog) pomogle su da se korpusna oblast vrlo brzo osposobi kao jedinstven sistem u vojnopozadinskom pogledu.

Proces razvijanja i jačanja takvog našeg sistema na slobodnom teritoriju 10. korpusa bio je stalno na uzlaznoj liniji. Nedostatak razvoja bio je manjak iskusnog i obučenog kadra koji se osjećao stalno kao jedan od ograničavajućih faktora, ali zahvaljujući kvalitetu i stručnosti postojećeg kadra problemi su bili brzo riješavani, što je doprinosilo jačanju materijalne i tehničke baze vojnopozadinskog sektora (osiguranja).

Izveštaj Štaba 10. korpusa od 13. novembra 1944. godine o radu korpusne oblasti daje najcjelovitiju sliku stanja i problema u tom području, pa je korisno u nešto širem izvodu objaviti onako kako je tada zabilježeno:

1.

»Saradnja sa organima narodne vlasti i JNOF-a nije još uvijek onakova kakova bi trebala da bude. Osjeća se neka stanovita podvojenost, naročito kod komandi mjesta i nižih odbora.

U izvršavanju tih zadataka, u pripremama za njih, u tumačenju narodu da je potrebno založiti sve snage za izvršenje tih zadataka nema dovoljno jedinstvenog nastupanja i međusobne pomoći. Da se to popravi preduzimaju se zajednički sastanci vojnih i civilnih vlasti kako bi se svestranim upoznavanjem problema i zadataka došlo do što jedinstvenijeg i planskog rada po svim pitanjima.

b) EKONOMSKE mogućnosti ove Oblasti su vrlo velike. Valja imati u vidu da se ratne strahote, u uporedbi sa ostalim krajevima naše zemlje, nisu ovdje gotovi ni osjetile na ekonomskom polju. Skučeno tržište i nepovjerenje u novac te male mogućnosti nabavke industrijskih proizvoda odrazile su se kao gomilanje ekonomskih dobara (poljoprivrednih) u rukama naroda. Veću sistematsku pljačku žetve i stoke na čitavom prostoru Oblasti neprijatelj iz više razloga nije uspio izvršiti. Pritisak naših jedinica i kontrola velikog dijela Oblasti, transportne teškoće, nepopularnost rekvizicije za bezvrijedni novac i slaba organizacija učinili su da neprijatelj nije uspio opljačkati čak ni one krajeve koje je prilično čvrsto držao napr. Podravinu. Lokalni ispadi neprijatelja na slobodnu teritoriju bili su kratkotrajni, a manje pljačke koje je u takvim prilikama vršio nisu mogle znatno oštetiti ekonomsku snagu naroda. Izdrža-

BR. 18
PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JEDINICE

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVO								NAORUŽANJE																				
		Po Spisku				Na licu				Pješadijsko									Artiljerijsko						Protivoklopno					
		Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Puška	Šmajsera	Puškomitralj.	Lakih mitraljeza	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	FGtoja	Ručnih bombi	Pješadijskih	Topova	Brdskih	Pojjskih	Teških	Brdskih	Pojjskih	Bacača (engleskih)	Puška	Mitraljeza		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	Štab korpusa sa delovima	101	50	255	1313	86	43	213	1051	831 26654	39 1315	34 8865		3 800			139 528	130			4				1 28	2 13				54
	32 divizija	116	180	455	2699	84	123	282	1706	1380 73120	146 2405	128 48020	25 23760		8 267	8 137	117 1473	1665										12 172	11 741	
	33 divizija	101	231	387	3315	83	190	326	2438	1693 103714	247 34857	180			8 158	8 87	156 1745	951										14 193	7 560	
	Istočna grupa	33	44	42	712	25	39	33	618	477 26175	53 9492	112490			1		38 595	177											2 130	
	Zapadna grupa	72	170	250	1820	51	162	204	1260	1235 50020	234 12300	44 22095	2 900	1 2500	4 102	1 8	50 460	290			5 45			2			4 60	14 600		
	Broj ljudstva po centr. za obuku neraspored. u op. jed.											126 60500																		
	SVEGA	423	657	1389	9859	329	557	1058	7073	5616 279983	719 60369	512 251970	27 24660	4 3300	21 527	17 232	500 4801	3213			9 45			3 28	2 13		30 425	34 2031	54	

Politkomisar

OPISNA PRAKTIČNA VEŠTAČENJE OD 31. DECEMBRA

Kod	Opis	Oklop, vozila				Inženjersko						Za vezu				Vozila									Stoka					Broj nenaoružanog ljudstva	PRIMJEDBA					
		Topova	Laki do 10 t	Srednji do 30 t	Teški preko 30 t	Automobila	Pontona	Eksploziva	Korde	Nagaznih mina	Radio stanica	Telefonskih centrala	Telefona	Kabla (kim)	Optičkih aparata	Signalnih pištolja	Kamiona	Automobila	Putničkih automobila	Sanitetskih automobila	Motorcikla	Bicikla	Kola	Kara	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Mazga	Magarca							
13		33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67
13		3	2											5	4	30	12	2	18	16		5	1	15	7	23	4		20	19	74			595		
									120	600	59			6	3	18	25		343							12			36	197	27	1				
								5	200	140	21			6	4		28		15					1	18			56	185	12						
								2	20	10	19			1		5	31/2		1					1	3	2		22	6	2						
									200	350	5			4	2	16	20		4										13	59		1				
13		3	2				7	540	1100	104				22	13	69	881/2	2	36	16		5	1	17	10	55	4	147	466	115	2			595		

Komandant

vanje naše vojske vršilo se sa ekonomski najbogatijih krajeva — Moslavačkog i Bjelovarskog područja — relativno lako.

Jedino je ekonomska situacija nešto teža u Zagorju, jer kraj je inače dosta pasivan a u njemu se nalaze relativno jake koncentracije neprijateljskih snaga koje ga iscrpljuju, tako da svaka veća koncentracija naših snaga na tom sektoru donekle otežava njihovo snabdjevanje. Isto tako popaljen (je) i temeljito opljačkan jedan dio Kalničkog područja (V. Poganac, Ludbreški Ivanac, Ribnjak i dr. sela — R. B.) i to upravo onaj na kojem mi imamo čvrstu kontrolu. Međutim ekonomska snaga ostalih triju područja je takova da bi (s) lakoćom pokrili te nedostatke. Kao ekonomska baza za sada dolaze u obzir Moslavačko i Bjelovarsko područje dok Posavsko područje za sada ne dolazi toliko u obzir radi vojne situacije.

Snabdjevanje vojske, naročito u pogledu ishrane, na takovoj bazi je vrlo dobro a pogotovo u odnosu na snabdjevanje u ostalim krajevima naše zemlje...

Da bi se kampanja za prikupljanje rezervi hrane što uspješnije provela, uvučene su u nju sve organizacije NOP i izvršene pripreme i plan rada. Kampanja će se voditi tokom novembra i početkom decembra, te su postavljene norme koje treba da se dostignu. Plan predviđa da bi kampanja trebala da dade najmanje tromjesečne rezerve za čitav Korpus punog formacijskog sastava te za još jedan takav Korpus izvan teritorije ove Oblasti.

Sto se tiče ostalih snabdjevanja vojske, a naročito odjećom i obućom, situacija je mnogo teža nego u pogledu prehrane. Jedinice su obučene vrlo slabo a naročito pozadinske jedinice, radionice, građevinske čete itd. kod kojih stanje zabrinjuje. Tu su, može se reći, jedini izvori saveznička pomoć i vojni plijen, koji do sada nisu mogli podmiriti ni goruće potrebe. Pitanje obuće u dogledno vrijeme (biće) riješeno čak i ako ostanemo upućeni samo na vlastitu proizvodnju, jer smo oslobođenjem Podravine dobili kožare u Novom Gradu i Đurđevcu koje će u zajednici sa našim prijašnjim kožarama postići približno potreban kapacitet prerade i proizvodnje za jedinice Korpusa...

Kao poseban problem valja istaći sve veće teškoće u pitanju nabavljanja soli. Tu smo upućeni na nabavke sa neoslobođenog teritorija i iz Mađarske...

2.

Korpusna Vojna Oblast je organizacijski tek posljednji mjesec do kraja popunjena i oformljena. Njezin rad na svim sektorima počinje da se osjeća... Iako je rad u vojnoj pozadini relativno dosta težak na malu slobodnu teritoriju kao i na njenu rascjepanost važnim komunikacijama i uporištima, ipak je vojna Oblast dosegla do danas tu organizacijsku sposobnost da nema razloga sumnjati da će daljnjim upornim radom moći da ovlada zadacima koji će se pred nju postaviti.

a) MOBILIZACIJSKI ODSJEK: Pitanje mobilizacije još uvijek je glavni problem i kao takav on je u centru pažnje. Po tom pitanju još uvijek se osjeća i dolazi do izražaja naša slabost. Isto tako na tom pitanju teško se osjeća nedovoljna saradnja sa NOO-ima i JNOF-om. Glavni nedostatak u radu na mobilizaciji osjeća se u slijedećem:

1.) Nedovoljna politička priprema, 2.) Osjetno pomanjkanje manje više stručnog ljudstva koje bi lako i brzo sređivalo mobilni materijal i tehnički rad u mobilizaciji, pošto općinski NOO-i nisu dovoljno jaki da prikupe i srede taj materijal, 3.) Slabost komandi mjesta i partizanskih straža koje na mnogim sektorima Oblasti nisu dovoljno jake i efikasne u prikupljanju onih koji se ne odazivaju pozivima i izbjegavaju mobilizaciju.

Odsjek za mobilizaciju je dosta slab. Drug Santo (Gabrijel — R. B.) je šef odsjeka, ima potrebnu rutinu i pravilno shvatanje, marljiv je i zalaže se ali ne dopjeva na sve strane da pruži potrebnu pomoć...

U toku ovog mjeseca izvršena je do kraja mobilizacija Mađara, (Narodnost koja živi u Hrvatskoj na teritoriju Korpusa R. B.) čime je riješeno jedno dosta krupno pitanje koje (je) jedno vrijeme dosta ometalo rad na mobilizaciji. Nakon oslobođenja Podravine stvorene su široke mogućnosti za mobilizaciju na tom teritoriju ...

b) EKONOMSKI ODSJEK organizacijski je popunjen, osim što nema pomoćnika šefa odsjeka, koje mjesto je upražnjeno odlaskom druga Mesarića za zamjenika komandanta Moslavačkog područja i druga Blažića koga smo mislili predložiti za pomoćnika šefa u Ekonomsko odjeljenje Glavnog štaba...

c) TEHNIČKI ODSJEK organizacijski je popunjen. Rad odsjeka je dobar, stručno na visini. U njemu se stalno osjeća tendencija na bolje. Drugovi se unose u zadatke i nastoje predviditi sve kako bi uvijek bili u mogućnosti da ovladaju zadacima koji će se pred njih postaviti i...

d) SAOBRAĆAJNI ODSJEK organizacijski je također popunjen. Taj odsjek do pred kratko vrijeme nije imao šefa odsjeka što se je osjećalo u njegovom radu. Postavljanjem za šefa odsjeka druga kapetana Budisavljevića osjetilo se poboljšanje. On se dobro snašao i dobro povezo rad svih sekcija u odsjeku...

e) SANITETSKI ODSJEK. Izvještaj o stanju saniteta na našoj Oblasti šalje načelnik saniteta u cilju da se pojača skrb za ranjenike i obezbijedi što bolje njihovo snabdjevanje bolnice na teritoriju Moslavačkog područja i njihovo snabdjevanje preuzela je Korpusna Vojna Oblast, dok su bolnice na teritoriju Bjelovarskog područja i dalje snabdjevene po Komandi područja. Na prostoru tih dvaju područja omogućen je normalan rad saniteta i ranjenici i bolesnici dobivaju sve što je potrebno za njihovo ozdravljenje. Rad saniteta na ostalim trima područjima ne može da se razvije radi skučenosti teritorija i čestih prepada neprijatelja. Rad referenata tih područja svodi se redovno na preuzimanje ranjenika i bolesnika od operativnih jedinica i njihovo zbrinjavanje dotle dok ne dođe mogućnost da ih prebace na Moslavačko ili Bjelovarsko područje.

3.

Vojna Oblast dijeli (se) na pet područja: Moslavačko, Bjelovarsko, Kalničko, Zagorsko i Posavsko (Pod konac aprila 1945. bilo je stvoreno i Varaždinsko — R. B.) Djelovanje, rad i prilike na područjima ne može se obuhvatiti generalnim prikazom jer u njihovom radu i mogućnostima postoje bitne razlike.

a) Moslavačko područje:

Komandant je drug Remenar Karlo,
Komesar Bajt Franjo,
Zamjenik komandanta Mesarić Blaž.

Ta komanda postavljena je nedavno na te dužnosti... Mogućnost rada po svim sektorima su široke, jer područje ima dosta veliku slobodnu teritoriju, u posljednje vrijeme još i povećanu. Uslijed opće slabosti i neaktivnosti neprijatelja može se naše djelovanje i rad ispoljiti do samih neprijateljskih uporišta. Karakteristično je za to područje da je na njemu dosta slaba organizacija iako je to naše najstarije područje. Isto tako vojna disciplina i odgovornost, odnos prema narednjima i zadacima nije na visini. U jedinicama Komandi mjesta i partizanskih stražara, te u ostalim vojnim formacijama sakupilo se i na razne načine uvuklo mnogo dezertera iz operativnih jedinica. Drugovi koji su sada na dužnostima u Komandi područja dobro su uočili te probleme i zalažu se da ih riješe. Preduzimaju čišćenje svojih jedinica od dezertera i špekulanata i nastoje da podignu vojnički duh, disciplinu i odgovornost...

b) Bjelovarsko područje:

Komandant je drug kapetan Broz Veljko,
Komesar drug Banak Stjepan,
Zamjenik komandanta drug Lončar Ivan.

... Oslobođenjem Podravine slobodna teritorija ovoga područja znatno se proširila, a kako je to gotovo najbogatiji kraj naše oblasti, mogućnosti za rad po svima sektorima su velike. Komanda područja se dosta brzo snašla u novim i većim zadacima i sa dosta uspjeha rješava postavljene zadatke. Rad saobraćajnog odsjeka pokazuje najviše organizatorske sposobnosti, a dobro se razvija i tehnički odsjek. Mobilizacija je dosta uspješno završena na ranije oslobođenom dijelu područja, a sad se vrši i u Podravini. Na ekonomskom sektoru do sada je bilo najslabije. Vojnička disciplina i odgovornost nije na dovoljnoj visini... Odnos prema NOO-ima dobar, tek odbori su na tom području znatno slabiji nego u Moslavačkom... Područje je podijeljeno na osam komandi.

c) Kalničko područje:

Komandant drug Vitanović Branko,
Komesar drug Anđelić Milan,
Zamjenik komandanta drug Kocković Ivan.

Područje još nema potpuno popunjen tehnički i saobraćajni odsjek. Rad područja je znatno teži nego na Moslavačkom i Bjelovarskom području. Slobodna teritorija je stješnjena i izložena neprijateljskim prepadima, ali ni sama komanda nije pokazivala dovoljno inicijative, upornosti i prodornosti da svoj utjecaj i rad proširi i na onu teritoriju koju inače vojnički kontroliše. Osim toga nije organizovala rad ni po onim sektorima na kojima je to moguće (ekonomski sektor i mobilizacija) Vojnička disciplina u jedinicama također nije na visini, ali kada je to područje izloženo, a jedinice često u kontaktu s neprijateljem, to im je i borbenost veća. NOO postoje samo na malom dijelu područja i saradnja s njima je dobra... Područje ima četiri komande mjesta.

d) Zagorsko područje:

Komandant drug Hudek Sime,

Komesar drug Špiranec Josip,

Zamjenik komandanta drug Sepetalec (Sepetavc — R. B.) Milan

Po sektorima rada organizacija je tek u povoju, dok tehnički i saobraćajni odsjek nije još oformljen. Komanda područja ima jednu četu boraca i mali broj ljudstva zadužen po ostalim sektorima rada. Nema slobodne teritorije i često je izložena neprijateljskim napadima. Pod tim uslovima mogućnosti za rad su smanjene. Rade u zajednici sa Okružnim N. O. odborom, koliko im prilike i situacija dozvoljavaju ipak uspijevaju da se održe na svom teritoriju i njihov rad se osjeća. Komande mjesta i partizanska straža na tom području ne postoje.

e) Posavsko područje:

Komandant drug major Cizmek Đuro

Komesar drug Lačan Stevo,

Zamjenik komandanta nije postavljen.

Po pitanju mobilizacije zadužen je drug Nikolić, a po ekonomskom sektoru drug Dabac. Saobraćajni i tehnički odsjek nije popunjen. Rad toga područja je u posljednje vrijeme gotovo potpuno onemogućen koncentracijom i strujanjem jakih neprijateljskih snaga glavnim komunikacijama a i jesenskom poplavom velikog dijela tog teritorija... Rad toga područja i inače je bio vrlo težak, a veza sa ostalim područjima slaba. Ipak područje je prilično uspješno izvršavalo zadatke kako ekonomske, odašiljanjem hrane u krajeve južno od Save, tako i u mobilizaciji, koja je, dok su postojali uvjeti, sa dosta uspjeha izvršena. Komanda je u relativno teškim uslovima rada pokazala mnogo upornosti i samostalnosti u radu. Komande mjesta i partizanske straže na tom području ne postoje.

4.

Komande mjesta i partizanske straže oformljene su u području moslavačkom, bjelovarskom i kalničkom. Ima ukupno osamnaest komandi mjesta i devet partizanskih straža...

5.

Najvažniji zadatci koji se postavljaju pred vojnu pozadinu su slijedeći:

1.) Pojačati saradnju sa organima narodne vlasti, NOF-om, održavanjem međusobnih sastanaka i na taj način omogućiti svestrano upoznavanje zadataka koji se postavljaju pred sve organizacije NOP. Ostvariti zajedničko i plansko rješavanje svih problema koji se nameću.

2.) Pojačati rad na vojničkom izdizanju boraca i rukovodioca, pojačati odgovornost pomaganjem, ukazivanjem direktne pomoći obilaskom, direktivama i pojačanom kontrolom na svakom sektoru rada.

3.) Pojačati rad na mobilizaciji uvlačenjem u rad svih organizacija i pojačanjem kadra koji rade na mobilizaciji.

4.) Na ekonomskom sektoru obezbjediti uspjeh kampanje za stvaranje rezervi hrane za vojsku, pomaganjem odborima i ostalim organizacijama.

5.) Pojačati rad na popravci i uspostavi komunikacija te izgradnji

mostova, kako bi saobraćaj mogao normalno da funkcioniše čim se koji dio teritorije oslobodi.«²¹

Zbog složenosti uvjeta za vođenje oslobodilačke borbe na području Zagrebačke oblasti morao je Štab 2. operativne zone, a kasnije i Štab Korpusa, razviti sistem veza na oslobođenom teritoriju i u jedinicama.

Oslobođenjem velikog teritorija u 1943. god. u Moslavini, zapadnoj Bilogori, Podravini, Kalniku i Hrv. zagorju stvoreni su uvjeti za organizaciju teritorijalnih žičanih veza koje su u jednom trenutku bile razgranate po čitavom teritoriju pod kontrolom vojnih područja, iako na pojedinim odsjecima njihova udaljenost od neprijateljskih uporišta nije bila velika.

Već potkraj augusta 1943. god. u Moslavini je formiran vod za vezu Komande Područja, koji je ubrzo prerastao u četvu. Prvi vodnik za vezu bio je Franjo Zidar, borac 13. prolet. brigade »Rade Končar«, a kasnije komandir čete Nikola Tatalović.

Prva telefonska linija bila je uspostavljena između Komande Područja i Komande Čete za vezu područja. Centrala je bila postavljena u selu Podgariću. Na centralu je bio priključen štab 2. operativne zone za vrijeme boravka u Moslavini i bolnica.

Druga telefonska linija postavljena je do Gornje Garešnice i Popovca i svih komanda mjesta - Dubrava, Čazma. Kasnije, kad je oslobođena Čazma, centrala se nalazila najviše u Čazmi. Centrala je imala 100 brojeva. Takva veza omogućavala je stalnu i sigurnu vezu na čitavomu slobodnom teritoriju Moslavine.

Poslije kapitulacije Italije, oslobođenjem Varaždinskih Toplica, Novog Marofa, Ludbrega, Koprivnice, Novigrada Podravskog i Đurđevca žičana veza je iz slobodnog teritorija Kalnika, iz Ludbreškog Ivanca i Vel. Poganca uspostavljena sa svim komandama mjesta i isturenim stražama Komande područja Kalnik.

Pri odsjeku za vezu Zone (Korpusa) bila je organizirana i radionica u kojoj su se popravljale radio-stanice, telefonske centrale i telefoni.

Stalna žičana veza mnogo je koristila operativnim jedinicama prilikom duljeg zadržavanja na slobodnom teritoriju za vrijeme odmora, obuke, mobilizacije i suradnje s obavještajnim organima i intendantskim organima komandi područja.

Teritorijalne veze na slobodnom teritoriju najdulje su ostale u funkciji u Maslavini.

Iz navedenih izvoda stječe se prava slika složenosti djelatnosti korpusne vojne oblasti koja je u teškim prilikama uspješno obavljala, stvarajući najpovoljnije uvjete za djelovanje operativnih jedinica Korpusa i njihovo popunjavanje.

Nije bilo dana kad neprijatelj nije vršio upade prema slobodnoj teritoriji. Uvjeti za normalan rad i izvršenje zadataka u povoljnijim prilikama bili su jedino kod Bjelovarskog i Moslavačkog područja.

²¹ VII, tom V. knjiga 35, dok. 34., str. 157-164.

Naoružanje

Cjelokupno naoružanje 10. korpusa bilo je ono nasljeđeno od Druge operativne zone NOV i POH, uglavnom zaplijenjeno u borbama na području Zagrebačke oblasti. Onih 3.613 vojničkih pušaka, 115 automata, 176 p. mitraljeza, 32 mitraljeza, 17 minobacača. 1 protutenkovska puška, 6 protutenkovskih topova i 326 pištolja nije bilo dovoljno da se naoružaju svi mobilizirani borci Korpusa u punom brojnom stanju na dan njegova formiranja 19. 1. 1944. godine.

Ostalo je više od 1.000 nenaoružanih boraca. Bilo je malo teškog oružja (minobacača i topova), a čak ni ona postojeća nisi imala municije (mina i granata). Tako je, manje-više bilo kroz čitav rat. Kad bi se upotrebljavali minobacači moralo se do kraja razmišljati o utrošku mina. Partizanski nišandžije morali su uvijek otrprve pogađati cilj. Nikad nije bilo mina za korekturu vatre. To bi bio krajnji raskoš.

U proljeće 1944. god. je 10. korpus dobio nešto pješadijskog oružja od Glavnog štaba NOV i POH. Od sredine ljeta iste godine počela je stizati pomoć od saveznika. Saveznička je pomoć u oružju i opremi donekle poboljšavala naoružanje jedinica Korpusa. Saveznici su uz pješadijsko oružje i municiju, slali nešto protutenkovskih bacača-Piat (John Buli), koji su povećavali sposobnost jedinica za borbu s neprijateljskim tenkovima i pomagali pri napadu na utvrđene zgrade u kojima se neprijatelj branio. Posebno su bile efikasne fosforaste bombe, ali, na žalost saveznici su ih nam samo u nekoliko navrata isporučili, tako da nikad nismo mogli imati rezervu.

Budući da smo imali malo artiljerijskih granata, osim protutenkovskih topova upotreba artiljerije bila je gotovo ograničena. U operacijama 6. i 10. korpusa i 7. banijske divizije u oktobru 1944. u Podravini bila je najmasovnije upotrebljena, a u drugim borbama izuzetno. Najčešće je bila balast za jedinice, jer im je sputavala manevar i pokret.

Pregled naoružanja od 30. novembra 1944.²² i 31. decembra 1944.²³ reljefno oslikava stanje i kretanje naoružanje Korpusa u toj godini. Takvo stanje nije se bitno mjenjalo ni u 1945. godini.

Opća konstatacija o naoružanju može se svesti na slijedeće:

- operativne su jedinice imale dovoljno pješadijskog oružja i municije, izuzev potkraj proljeća i u početku ljeta 1944. god.;
- popunjenost automatskim i poluautomatskim oružjem donekle je zadovoljavala;
- pješadijskih bombi nikad nije bilo dovoljno i one su se najčešće trošile u kritičnim trenucima napada na neprijateljska uporišta;
- pješadija je najčešće imala slabu vatrenu podršku vlastitih minobacača i artiljerije, mine za minobacače trošene su samo u izuzetnim prilikama, izuzev na virovitičkom mostobranu zahvaljujući nešto povoljnijem snabdijevanju iz skladišta Crvene armije;

Sredstva veze: sredstva radio-veza omogućavala su redovito održavanje

²² VII, tom V, knjiga 35, dok, 102, str. 602-603.

²³ VII, tom V, knjiga 6, dok. 118, str. 578.

veza između štabova brigada i divizija, te štabova divizija, štabova grupa odreda i Štaba Korpusa. Nekoliko je radio-stanica SCR dobiveno od saveznika, a druge su bile zaplijenjene od neprijatelja. Te su bile slabijeg kvaliteta. Male količine poljskog kabla jedva su osiguravale veze između štabova divizija i brigada u napadu, odnosno obrani na bližim rastojanjima. Stalne telefonske linije na području Moslavine, zapadne Bilogore i Kalnika omogućavale su djelomično održavanje veza na širem prostoru s teritorijalnim jedinicama i sa Štabom Korpusa.

Jedinice nisu posjedovale, specijalni inženjerski alat čak ni lopatice. Nakon organizacije obrane na virovitičkom mostobranu u jedinicama počelo pridavati veće značenje upotrebi inženjerskog alata i ukopavanju.

Na kraju treba naročito istaknuti da je najveći dio oružja jedinica Korpusa otiman od neprijatelja u vrlo teškim i žestokim borbama. To najbolje potvrđuje činjenica da je u tim borbama uništeno ili palo u ruke neprijatelja našeg oružja: 2 pištolja, 33 automata, 1.049 pušaka, 140 puškomitraljeza, 6 mitraljeza, 5 lakih bacača mina, 1 teški bacač mina, 2 Johna Bulla, 5 protutenkovskih pušaka, 3 protutenkovska mitraljeza, 1 top, 1 tenk, 3 telefona, 2 radio-stanice i oko 28.000 komada puščane municije.

Borci 10. korpusa nisu imali prilike u borbama osjetiti prednosti podrške vlastitih tenkova i avijacije, čak ni u završnim operacijama za oslobođenje naše zemlje. Može se pouzdano tvrditi da je upravo jedan od uzroka većih gubitaka (mrtvih i ranjenih) nedostatak teških oružja i neposredne njihove podrške potkraj rata, kad je neprijatelj upotrebljavao mnogo veće količine artiljerije i minobacača, pa i tenkova, na položajima kuda se probijao.

Od januara 1944. do 8. maja 1945. godine jedinice 10. korpusa otele su od neprijatelja ili uništile: 58 pištolja, 59 automata, 2.962 puške, 141 puškomitraljez, 60 teških mitraljeza, 23 laka bacača mina, 21 teški bacač mina, 12 topova, 51 kamion, 76 motocikla, 12 tenkova (3 uništena i 13 oštećenih)* 7 telefona, 1 centralu, 9 radio-stanica, 671.480 puščanih metaka, 392 bombe, 739 mina za razne bacače i 390 topovskih granata.

Manje količine nekih zaplijenjenih oružja pokazuju da je i neprijatelj u nekim vrstama oružja i opreme također oskudijevao, naročito ustaško-domobranske jedinice.

VOJNOSTRUČNO I POLITIČKO OSPOSOBLJAVANJE BORACA I RUKOVODILACA

Vojnostručno i političko osposobljavanje boraca i rukovodilaca za sve stupnjeve komandovanja i rukovođenja u jedinicama 10. korpusa bilo je stalan i odgovoran zadatak.

Mladi borci, koji nisu svršili vojnu obuku prije nego što su raspoređeni u operativne jedinice, obavezno su odlazili u dopunske jedinice, gdje su stjecali osnovna znanja iz nastave gađanja i rukovanja oružjem i druge osnove nužne borcu ratniku. Jednako je važno bilo i da borac nauči i spozna karakter i ciljeve NOP-a, odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a, tko su prijatelji a tko neprijatelji naroda Jugoslavije, što je antihitlerovska koalicija i njezini ciljevi,

osnovne odluke sporazuma Tito-Šubašić, ulogu i zadatke Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i dr.

U svim se jedinicama - kad su mirovale - izvodila praktična nastava i usavršavalo stečeno znanje potkrepljeno primjerima iz borbe. Glavna briga i težište rada svih štabova bili su neprekidno usmjereni na otklanjanje slabosti i nedostataka obuke ispoljenih u borbama, što se u operativnim izvještajima potcrtavalo.

Najčešće se konstatiralo i isticalo što bi trebalo još u nastavi obuhvatiti:

– borci se slabo i nedovoljno koriste prirodnim zaklonima i konfiguracijom zemljišta, posebno desetari i vodnici;

– naglašavalo se značenje utvrđivanja u obrani;

– isticala se slabost organiziranja izviđanja, važnost i značenje usavršavanja izviđačke službe;

– organizacija veza komandovanja i sadejstva postojala je svakim danom sve bolja. Komandanti i štabovi neprekidno su usavršavali sistem veza, obraćali sve veću pažnju prikupljanju sredstava za vezu, obučavanju boraca i biranju ljudstva za jedinice veze;

– počela se posvećivati pažnja obuci protiv bojnih otrova iako takva opasnost još neposredno nije prijetila. Naime, pretpostavljalo se da bi okupator uslijed svoje nemoći mogao upotrijebiti bojne otrova;

– nedovoljna osposobljenost, naoružanost i obučenost za zaštitu od nisko letećih aviona. Taj problem postao je naročito aktualan kad su počele borbe na virovitičkom mostobranu;

– slaba koncentracija vatre automatskog i teškog oružja (minobacača i topova);

– odstupanje bez dobre zaštite vatrom i organizirane zaštitničke jedinice koja bi zadržavala goneće jedinice neprijatelja;

– odstupajući neprijatelj se rijetko goni do kraja i slabo se iskorištava njegova dezorganiziranost u borbi;

– neprijatelj se ne goni manjim kolonama opremljenim automatskim oružjem koje bi se zabacivale u njegov bok i pozadinu pri odstupanju;

– borci i starješine nemaju iskustva ni znanja za osvajanje naseljenih mjesta;

– nedovoljno se poznaje karakteristika, specifičnost i složenost napada na utvrđenog neprijatelja (rašćićavanje minskih polja, žičanih prepreka i dr.).

Obuka u jedinicama nije bila jedina mjera za podizanje vojnostručnog znanja. Organizirali su se i tečajevi na koje su bili upućivani desetari, podoficiri i oficiri na sticanje i usavršavanje znanja.

U 10. korpusu su postojale četiri podoficirske škole: jedna pri Štabu Korpusa i po jedna u svakoj diviziji (32. i 33.) i sanitetskom odsjeku Štaba Korpusa.

Tečaj u podoficirskim školama trajao je 30 dana. Završavali su ga desetari, borci puškomitraljesci i mitraljesci i podoficiri koji su dobijali potrebna znanja za bolje i uspješnije rukovođenje svojim odjeljenjima i vodovima. Pri sanitetskom tečaju održavao se i tečaj za apotekarske pomoćnike.

Uz spomenute tečaje, u Korpusu su još bili organizirani i tromjesečni radiotelegrafski, intendantski i tečaj za jurišne pionire.

U divizijama su povremeno bili organizirani i minobacački tečajevi, pogotovu potkraj 1944. god., kada su postojali realniji izgledi za dobivanje minobacača.

Pri podoficirskim školama su se vrlo često organizirali i desetodnevni tečajevi za puškomitraljesce. Ponekad su održavani i pri Podoficirskoj školi Korpusa, pogotovu kad je počela popuna engleskim oružjem.

Na području 6. korpusa nalazila se Oficirska škola Glavnog štaba NOV i POH, gdje su povremeno upućivani na školovanje i usavršavanje komandanti brigada i oficiri njihovog ranga. To je — kad su jedinice počele napuštati partizanski način borbe i bile prinuđene voditi iscrpljujuće obrambene borbe — bio jedan od uvjeta da se prevladaju posljedice česte promjene boračkog i naročito nižeg starješinskog sastava, i njihovo znanje podigne na viši nivo, da bi mogli izvršavati svoje zadatke komandovanja i rukovođenja i učvršćenja borbene spremnosti.

U toku 1944. godine u štabu 10. korpusa su uz obuku izdavani i odgovarajući priručnici, uputstva i brošure ili su primani od štaba 6. korpusa i Glavnog štaba.

Štab 10. korpusa izdao je priručnike:

- Minerstvo i jurišni pionir;
- Izvodi iz nastave za gađanja puškom;
- Opis i obuka na topovima;
- Priprema, teorija i nastava za gađanje iz artiljerijskih oruđa;
- Rad i taktička upotreba jurišnih pionira;
- Nastava za gađanje puškom i mitraljezom;
- Opis i taktička upotreba teškog bacača;
- Izvod iz ratne službe;
- Djelovanje i upotreba vatre;
- Uput za odbranu od nisko letećih aviona;
- Uput za osiguranje trupa u kantonmanu i na prenoćištu;
- Taktička upotreba pješadijskog bacača »John-Bull«;

Od 6. je korpusa dobijeno i podijeljeno jedinicama:

- Egzercirna pravila;
 - Podsjetnik vojnopješadijskih pravila;
 - Opis i taktička upotreba teškog pješadijskog naoružanja i bornih kola.

Glavni štab je izradio i dostavio:

- Privremeni propis za unutrašnju službu I i II dio i naredba o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica;
- Podsjetnik iz ratne službe sa dva priloga (skice i obrasci zapovjesti) i
- Privremeno pravilo opisa i obuke na topovima 75 mm, M. (I M) 23 američanski.

Ta je stručna literatura, uz ratnu praksu, bila velika pomoć pri izgrađivanju i proširivanju potrebnih znanja za rukovođenje borbom.

LIJEČENJE I ZBRINJAVANJE OBOLJELIH I RANJENIH

Sanitetska služba na teritoriju zagrebačke oblasti i u jedinicama 10. korpusa NOVJ, opisana je u referatu dr Ivana Kralja na simpoziju *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*, održanom od 15. do 17. maja 1975. godine u Varaždinu.²⁴ Profesor dr Ivo Padovan i Hrvoje Tartalja u svojim referatima daju najsvestraniji prikaz razvoja i djelovanja sanitetske službe na području 10. korpusa.²⁵

Organizacija saniteta u jedinicama, planski i organizirano, počinje djelovanjem Štaba Druge operativne zone NOV i POH, naročito njegovim dolaskom u Moslavinu i Kalnik u julu 1943. godine, a prema uputama Glavnog štaba »O radu i dužnostima trupnog saniteta«. U svakoj četi nalazile su se bolničarke i nosači ranjenika; u bataljonu referent saniteta, zamjenik referenta, higijeničar i dva nosača; u brigadi referent saniteta i bolnički vod; u diviziji referent saniteta i divizijska ambulanta, kirurška ekipa i apoteka; u Korpusu je postojalo sanitetsko odjeljenje (odsjek sa šefom na čelu). U odjeljenju (odsjeku) osim šefa bili su referent za trupnu sanitetsku službu, referent za sanitetsku službu korpusne vojne oblasti, korpusni epidemiolog i apotekarski referent. U početku jeseni 1944. god. u 10. korpusu je formirana i kirurška ekipa i korpusna bolničarska četa.

U toku 1943. god. počela je izgradnja bolnice (prihvatišta) na Kalniku. U predjelu šume Stupe podignuta je prva bolnica koja je kratko radila jer je zbog izdajstva otkrivena. Jedan dio ranjenika u njoj je masakriran. Ubrzo poslije toga bolnica seli u predio Gabrinovec u Kalničkoj šumi, ali potkraj 1943. godine prestaje raditi uslijed teškoća i stalne opasnosti po živote ranjenika. Ranjenici su otpremljeni u Moslavinu i Slavoniju.

Osim stalnih bolnica, u nekim su selima na slobodnom teritoriju Kalnika, Moslavine i Bilogore bili organizirani stacionari za pokretne ranjenike ili za prihvatanje ranjenika poslije borbi, odakle su kasnije evakuirani u bolnice u Moslavini i Slavoniji.

Bolnica u Moslavini najdulje je radila na području Zagrebačkog korpusa. Iako je to bila ratna bolnica, ona se po stručnosti i radu može usporediti s mnogim bolnicama sličnoga karaktera u Slavoniji, Petrovoj gori, Plješivici u Lici i Drežnici u Gorskom kotaru. Iz neobjavljenog sjećanja njezina ratnog komesara, jednog od organizatora ustanka na području Varaždinskog okruga, Franje Culjka Crnog, može se dobiti najpotpunija informacija o organizaciji i radu Centralne bolnice 10. korpusa »Zagrebačkog« NOV i POJ. On kaže:

»Smještaj ranjenika nije se mogao organizirati u nekom mjestu u kojem je već odranije postojala zdravstvena služba, jer su takva mjesta bila pod neprijateljskom kontrolom i povezana dobrim putovima s većim, privremeno okupiranim, neprijateljskim centrima, što je omogućavalo brzo prebacivanje njihovih snaga. Mjesta za smještaj i liječenje boraca trebala su zato biti locirana tako da do njih neprijatelj ne može lako doći. Drugi, također

²⁴ Referat je objavljen u Zborniku *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*, Varaždin 1976, u izdanju Zajednice općina Memorijalnog područja Kalnik i Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.

²⁵ Isto, str. 919-951.

odlučujući faktor bio je taj, da narod tog kraja pripada Narodno oslobodilačkom pokretu, da pomaže Narodno oslobodilačku borbu, pa da je, prema tome spreman prihvatiti u svoje domove ranjene i bolesne borce.

Podgarić, malo selo u Moslavačkom gorju, odgovaralo je uvjetima i zbog toga je određeno za smještaj bolnice 10. korpusa, 'Zagrebačkog'. Podgarić od većih mjesta okružuje s jugozapadne strane Ivanić-Grad, Popovača i Kutina, s istočne Garešnica, a sa sjevera Čazma. Do Podgarića se tada moglo doći jedino zaprežnim kolima i pješke, dok je prolaz motornim vozilima, zbog mekanih putova, bio gotovo nemoguć. Jedina dobra komunikacija bila je uskotračna željeznička pruga između Podgarića i Garešnice. Ta pruga, međutim, nije bila u saobraćaju u toku NOB, osim što smo je djelomično koristili mi, prevozeći u vagonetima, s konjskom zapregom, hranu i ostale potrebne stvari za bolnicu.

U samom Podgariću, pored pruge, bila je smještena prihvatna ambulanta, a oko 1500 m dalje od nje, u šumi, izgrađena je bolnička zgrada sa potrebnim pomoćnim prostorijama. Tu smo zgradu nazivali 'Stara konspiracija'. U udaljenosti od oko 2 km od Stare konspiracije, izgrađena je jednokatna drvena zgrada koju smo nazivali 'Nova konspiracija'. Na udaljenosti od oko 1 km od prihvatne ambulante bilo je prihvatilište i smještaj pod šatorima za tuberkulozne i venerične bolesnike.

Osim ta četiri lokaliteta, nazovimo ga užim bolničkim centrom u Podgariću, bila je ambulanta u Miklešu za liječenje lakših bolesnika, a u okviru ambulante i rodilište. I u Garešnici je bila naša ambulanta, takozvani rekonvalescentni centar.

Bolnica u Podgariću i ambulante u Miklešu i Gornjoj Garešnici služile su čitavom teritoriju djelovanja 10. korpusa, Zagrebačkog, i one su primale ranjenike iz Hrvatskog zagorja, Kalnika, Bilogore i Moslavine. Svi spomenuti smještajni bolnički kapaciteti mogli su sredinom 1944. godine primiti oko 700 ranjenika i bolesnika. Svi su ti bolnički objekti spadali pod jednu upravu s upravnikom dr Markom Grdovićem i komesarom Franjom Culjkom na čelu. Objekti koji su izgrađeni u selu Podgariću, odnosno obje 'Konspiracije' s ambulantom činili su tzv. bolnički centar, a nazivali smo ga Centralna bolnica 10. korpusa.

Prvi ranjenici dovezeni su u Podgarić 27. januara 1942. god. i bili su smješteni u kućama Zjalić Jove, Zjalić Pere, Kočnik Franje i Mrvoš Mare zvane 'Bajka'. U kući Mrvoš Mare — Bajke bila je smještena, u prvo vrijeme, i ambulanta i bolnička kuhinja.

U prvoj polovici 1942. god. za prihvatnu ambulantu preuređena je drvena baraka pokraj željezničke pruge koja je do okupacije zemlje služila administraciji šumarije, koja je vršila eksploataciju okolnih šuma. Ta ambulanta služila je za prihvatanje svih bolesnih i ranjenih boraca. Oni su u njoj pregledani, tu je utvrđena vrsta i težina bolesti, a nakon toga su upućivani u jednu od postojećih 'konspiracija'. Šef te ambulante bio je pokojni dr Slavko Poljak, koji je savjesno vršio tu dužnost uz pomoć bolničarke Slavice Hus. Prvi liječnici u Podgariću bili su doktor Cimaš i dr Miklin. Liječnička se ekipa naročito pojačala početkom oktobra 1943. god., kada su na poziv KPH došli u partizane već spomenuti dr Slavko Poljak i njegova supruga dr Vera Poljak.

Potkraj 1943. god. stigla su još dva vrsna kirurga, doktor Kaliman i drGrdović. Tu je još bio i drDeže, koji je došao iz duševne bolnice u Popovači, dr Voskresenski, te nekoliko studenata medicine, među kojima Tomo Stein, i sadašnji profesor dr Ivo Padovan. Pomoćno osoblje — bolničarke i bolničare — osposobljavali smo sami na kratkim tečajevima. Tečajevi su se održavali u kući Vlaić Milke u Podgariću. 'Stara konspiracija' izgrađena je u ljetu 1943. god. U nju se moglo smjestiti oko 150 bolesnika. Imala je sve potrebne pomoćne prostorije, kao i kuhinju i priručni magazin. Tu su smještavani borci koji su bolovali od internih i zaraznih bolesti i bili su izolirani od ostalih bolesnika. Šef stručne ekipe u 'Staroj konspiraciji' bila je drVera Poljak, a njezin pomoćnik drDeže. Prije njih u toj 'konspiraciji' bili su doktor Cimaš i drMiklin. U cilju oslobađanja bolničkih kreveta u 'Staroj konspiraciji' otvoreno je u aprilu 1944. god. novo bolničko odjeljenje, odnosno bolnica pod šatorima za tuberkulozne i veneriče bolesnike. Ona je bila locirana u šumi, pored pruge, oko 1 km od prihvatne ambulante, a vodio ju je drJuraj Deže uz pomoć nekoliko medicinara. Bolnica je mogla primiti 30—40 bolesnika.

Proširivanje NOB-a, dolazak sve većeg i većeg broja boraca-partizana iz sela i gradova, imalo je za posljedicu stvaranje većeg broja vojnih jedinica, a samim tim i vođenje većih vojnih akcija protiv neprijatelja. To je imalo za daljnju posljedicu stvaranje većeg broja boraca, za koje je bilo potrebno stvoriti uvjete, za prihvaćanje i liječenje. Zbog toga je izgrađena u januaru 1944. god. jednokatna drvena zgrada sa svim potrebnim objektima, još dublje u šumi ne teško pristupačnom mjestu. Taj je objekat nazvan 'Nova konspiracija'.

U 'Novu konspiraciju' smještavani su borci koji su morali biti podvrgnuti kirurškoj intervenciji. Tu su vršeni i najteži kirurški zahvati (amputacije ekstremiteta, prelomi i dr.). Taj kirurški i operativni trakt u 'Novoj konspiraciji' vodili su drGrdović i drKaliman. DrGrdović je ujedno bio i upravitelj cijele bolnice 10. korpusa u Moslavini.

U jednoj oružanoj akciji na vlak na pruzi Zagreb—Beograd zarobljen je, među ostalima jedan njemački vojnik — liječnik drHerbert Dogeman. Nakon što je prošao određeno ispitivanje i proceduru kod nadležnih organa pri Korpusnoj vojnoj oblasti u Čazmi, upućen je u Centralnu bolnicu na rad u 'Novu konspiraciju' kod drGrdovića. Savjesno je radio kao liječnik još i poslije oslobođenja zemlje oko dvije godine, a potom se vratio u Njemačku.

U selu Mikleušu postojala je ambulanta za lakše pokretne bolesnike, a neko vrijeme tu su smještavane i rodilje, koje su kasnije bile smještavane u selo Podgarić. Ambulanta i bolesnici bili su u seoskim kućama. Posteljina se djelomično koristila od seljaka, a djelomično dobivala iz centralnog magazina u Podgariću. Ta je ambulanta, odnosno bolnica, vjerojatno otvorena potkraj 1943. god., a mogla je primiti oko 30 bolesnika.

Ambulantu su vodili, kako to po svom sjećanju kaže drVera Poljak, medicinari Tomo Stein i Molnar.

Ambulanta u Gornjoj Garešnici otvorena je oko oktobra 1943. god, a služila je prvenstveno za oporavak otpuštenih bolesnika iz Stare i Nove konspiracije, kao i za lakše i pokretne bolesnike. Mogla je primiti oko 200 bolesnika. Ambulanta je smještena u zgradi osnovne škole i jednoj maloj kući

na drugoj strani ceste. Bilo je tu običnih kreveta, slamarica, pa i ležaja na sijenu. Tu je ambulantu vodio dr Voskrsenski i dr Kaliman, a povremeno i medicinar Svarcvald i drugi.

Opremljenost bolnica krevetima, ćebadima i ostalom posteljinom bila je zadovoljavajuća. Bolesnici su ležali na slamaricama, a katkad i po dvojica u krevetu. Kreveti, stolice, stolovi i sva ostala oprema koja se mogla izrađivati običnim majstorskim alatom, izrađivana je u partizanskim radionicama, koje su se nalazile u Novom Selu neposredno kraj Podgarića. Najveći dio posteljne opreme uzet je iz bolnice u Popovači, gdje su uzeti i neki medicinski instrumenti, potrebni za operacije i liječenje ranjenika. 'Nova konspiracija', gdje su vršeni kirurški zahvati, bila je opremljena gotovo kompletnom kirurškom opremom.

Bolnica i ostale prostorije osvjetlavale su se karbitnim lampama, a u 'Novoj konspiraciji' imali smo i mali agregat koji se stavljao u pogon kad su se vršile operacije. Imali smo radio-aparate na baterijski pogon u Novoj i Staroj konspiraciji. Radio-vijesti su imale znatno pozitivnog utjecaja kako na ranjene i bolesne borce, tako i na ostalo osoblje bolnice. Obje ambulante, prihvatna ambulanta i uprava bolnice u Podgariću bile su međusobno povezane telefonom, a svaka od tih bolničkih jedinica mogla se telefonom povezivati sa svakom bolničkom jedinicom — ambulantom na teritoriju Moslavine, kao i sa Korpusnom vojnom oblasti u Čazmi. Ne treba posebno isticati vrijednost i ulogu koju je takva telefonska veza imala u toku rata.«

Jedan od najvećih problema u bolnici, kao i u operativnim jedinicama, bio je nedostatak lijekova. O tom problemu dr Vladimir Kušević, koji je vršio dužnost šefa centralne apoteke, prema svom sjećanju i sjećanju svojih suradnika, među ostalim, kaže:

»Apotekarska služba u Moslavini i u Zagorju, na teritoriju koji je kasnije obuhvatio 10. korpus, 'Zagrebački' počinje se organizirati relativno kasno. Potkraj 1943. g. na tom području već operira znatan broj jedinica, počinju se organizirati veći bolnički centri, pa se osjeća potreba i za apotekarom. Od Glavnog štaba Hrvatske, odnosno od ZAVNOHA zatražen je apotekar. Bio je upućen mr Milan Ajzenštajn, koji 14. 12. 1943. god. kreće iz Otočca u Moslavinu i stiže u Podgarić 1. 1. 1944. Prva apoteka na oslobođenom teritoriju Moslavine i Zagorja, improvizirana od nešto nađenog namještaja i lijekova pokupljenih iz različitih ambulanata i ostataka apoteke mra Svaline iz Čazme, počinje raditi oko 15. I. 1944. god.

Kako je oskudica lijekova bila velika, poduzeta je akcija na bolnicu za duševne bolesti u Popovači, odakle su uzete prve količine lijekova. Naskoro zatim stiže - preko organizacije NOP iz Zagreba - veća pošiljka lijekova, upakovana u dva bureta i pošiljka lijekova iz 6. korpusa.

Iz Slavonije je poslan još jedan farmaceut, dr Krešo Kovačić, pa on i mr Ajzenštajn rade u apoteci u Podgariću, koja snabdijeva vojne jedinice i narod ovoga oslobođenog teritorija.

Nabavljen je i destilacioni aparat, a apoteka izrađuje i sterilne otopine za injekcije.

Na području Kalnika i Bilogore počinje apotekarska služba također na kraju 1943. i na početku 1944, u doba oslobođenja Koprivnice, Novigrada,

Virja, Đurđevca, Novog Marofa, Varaždinskih Toplica. Dr Miklin i Mrlvković su u decembru 1943. obišli apoteke u oslobođenim mjestima, skupili sprave i pribor, te prilične zalihe lijekova i sanitetskog materijala. Osnovani su prvu apoteku u kalničkom području, u selu Prkos blizu Rasinje. Apoteka je bila smještena uz vojnu bolnicu. U početku je bilo dovoljno lijekova, ali su se zalihe brzo smanjivale, jer su potrebe jedinica bile velike. Radi dobave lijekova obišla je drugarica Stefica Skorjanec student farmacije, Novigrad i Virje i pronašla veću količinu lijekova, koji su bili zakopani u nekoliko bunkera. To je za neko vrijeme popravilo situaciju.

Od maja 1944, zbog neprestanog nadiranja neprijatelja, nisu se mogle više održati stalne bolnice na Kalniku, dok je na Bilogori kod Gakova ostala manja bolnica i uz nju apoteka koju je vodio Mr Kuzma Bosnić.

U selu Podgariću, koje se činilo najsigurnijim na području Moslavine, i u njegovoj bližjoj okolici, nastajao je jak bolnički centar, iz kojeg se razvila Centralna bolnica korpusne oblasti 10. korpusa. Taj je centar mogao primiti oko 700 ranjenika i bolesnika. U šumi, na brdu nedaleko od Podgarića, izgrađeno je kirurško odjeljenje za teške ranjenike, tzv. 'Nova konspiracija', koje se sastojalo od velike zgrade jednokatnice. U sastavu te bolnice bile su predviđene i prostorije za apoteku. Tu je formirana centralna apoteka 10. korpusa i Mr Vladimir Kušević, koji je tada bio apotekarski referent 10. korpusa, organizirao je službu tako da je ta apoteka postala centar za snabdijevanje čitavog Korpusa. Apoteka u selu Podgariću je rasformirana, a u Čazmi, Samarici, Dubravi i Garešnici osnovane su civilne apoteke, od kojih je ona u Samarici bila Centralna apoteka oblasti. Civilnom apotekarskom službom rukovodio je Mr Svalina.

Centralna apoteka 10. korpusa i civilne apoteke snabdijevale su se materijalom iz neprijateljskih uporišta, naročito iz Zagreba, kroz 'kanale', koji su imali 'baze' na Sljemeni nedaleko od Kaptolske lugarnice, u jednom šatoru i guštiku kod Stubice, negdje iza Stitarjeva uz Savu, u selu Kutinici blizu Kutine itd.

Svi su ti 'kanali' dobro funkcionirali i svake nedjelje dobivali smo ponešto materijala prema našoj narudžbi. Postojala je čak i veza s Bečom, odakle je jedan domobranski avijatičar redovito dobavljaio materijal koji smo mu naručivali.

Nadalje, jedan od prvih zadataka prilikom zauzimanja neprijateljskih uporišta bio je 'posjeta apoteci'. Jedan od najčešće 'posjećivanih' apoteka bila je ona u Velikom Grđevcu, gdje nam je tamošnja apotekarica Mr Kovačić vrlo susretljivo davala se što nam je bilo potrebno.

U Samarici i Novom Selu kraj Podgarića izrađivali smo skalpele, pincete, peane, pile, Kramerove i Tomasove šine, drvene udlage, dok su se u samoj Centralnoj apoteci, osim ostalih galenskih preparata i oblika, priređivale i otopine za injekcije i zavoji. Zavoje smo izrađivali pomoću naročitih kotura.

Usprkos svim tim izvorima za snabdijevanje, uključujući i direktnu opskrbu jedinica na terenu i ratni plijen, lijekova nam je stalno nedostajalo. Morali smo racionirati potrošnju i trebovanja jedinica smanjivati na trećinu, pa i na šestinu. Šesti korpus nam je u nekoliko navrata priskočio u pomoć sa znatnim količinama lijekova.

Situacija se znatno popravila tek kad smo počeli primati lijekove i sanitetski materijal od saveznika, u ljeto 1944. g. U početku su saveznički avioni dolazili noću i bacali materijal pomoću padobrana, a kasnije su aterirali na aerodrom koji smo napravili nedaleko od sela Mikleuša, donosili su odjeću, obuću, municiju, oružje, lijekove i sanitetski materijal, a u Italiju odnosili teške ranjenike. Materijal koji su bacali odnosno donosili saveznički avioni (većinom britanski, sovjetski avioni su nam svega jedanput bacili materijal) bio je upakovan u 2–2½ m duge limene cijevi ili u vreće od nepropusnog platna. Sva se ta ambalaža upotrebljavala. Od limenih cijevi izrađivali smo različite predmete, većinom peći, od padobranskog platna zavojni materijal i košulje, a limene kante, u koje su bili upakovani lijekovi, služile su kao karbitne svjetiljke.

Tu pada i početak administracije u pravom smislu. Sastavljen je inventar, vođena evidencija izdavanja materijala u bolnicama, divizijama, odredima i civilnom sanitetu. Materijal je izdavan na trebovanja.

Zbog nedostatka kadrova održan je u Podgariću tromjeseći tečaj za apotekarske pomoćnike. Tečaj su vodili mr Kušević i student farmacije Marija Movrin. Tečajci su imali praktične vježbe u apoteci, gdje su radili mr Stanko Ivković (šef apoteke), mr Marija Canić i mr Zeljko Stajduhar Kašpar. Spominjem i imena nekih tečajaca kojih se mogu sjetiti: Ljubica Imbrišak, Ana Stefanec, pok. Stefica Puškarić, pok. Drago Pavlenić, Dane Samec, Ladislav Dumbović.

Snabdijevanje bolnice hranom bilo je tako organizirano da se nije oskudijevalo ni u čemu, osim što je neko vrijeme nedostajalo soli. Postojao je organiziran i dobro smješten centralni magazin u kojem su se sakupljale, spremale i dijelile sve vrste živežnih namirnica, posteljna oprema, obuća i odjeća.

Centralni magazin bio je izgrađen od drveta, pedesetak metara od kuće Kočnik Franje, na rubu šume, pokraj željezničke pruge. Vodila se evidencija o primanju i izdavanju robe. Treba spomenuti da su borci nakon ozdravljenja, kad su ponovno upućivani u operativne jedinice, dobivali odjeću i obuću ukoliko je nisu imali.

Živežne namirnice za potrebe bolnice nabavljale su se od mještana okolnih sela koji su svesrdno odvajali od svoga. Ne bi se moglo reći da je bilo kada bilo nerazumijevanja. Seljaci okolnih sela su u svojim domaćinstvima imali peradi, svinja i goveda, te ostalih namirnica potrebnih za prehranu bolesnika i osoblja bolnice. Kasnije smo neke namirnice dobivali od saveznika. Dopremali su ili avioni i bacali na provizorni aerodrom nedaleko od Čazme. Ta hrana je bila konzervirana, a bilo je nešto šećera i soli, te nam je služila kao dopuna. Centralnim magazinom je upravljao Sipo Epert, a njegovi pomoćnici su bili Bela Vigrović i Perica Kovačić, dok je administraciju vodila Anica Slijepčević. Uz njih su u magazinu bili: Mijo Požun, Božo Juriša i drugi.

U Podgariću, u okviru Stare i Nove konspiracije, na skrivenim mjestima bila su izgrađena skloništa, bunker i, za smještaj nepokretnih ranjenika odnosno bolesnika, lijekova i hrane. Skloništa su bila sagrađena za slučaj upada neprijatelja, a bila su uređena tako da se u njima, za slučaj nužde, moglo živjeti nekoliko dana. Imala su osiguranu prirodnu ventilaciju za

dobivanje zraka kroz šuplja stabla drveća, koja su se nalazila u prirodi, ili su pak bila prerađivana za određenu lokaciju. Skloništa su bila snabdjevena vodom za piće, suhom hranom, i imala su određeno mjesto za vršenje nužde. Tako smo imali izgrađeno jedno sklonište - zemunicu, u kojem su bili 21 teški ranjenik i tri tifusara, sklonjeni uoči velike ofenzive neprijatelja u Moslavini 10. marta 1945. U zemunici su dobrovoljno ostali s bolesnicima, Pero Turalija, bolničar, i Dragica Kukec, bolničarka (oboje su umrli u Zagrebu 1974. god.) Proveli su u zemunici 4 dana do prestanka neprijateljskog nadiranja. Nakon toga su svi iz zemunice prebačeni u Končanicu i Daruvar, a prebacila ih je jedna odvažna ekipa partizana na čelu s Perom Kovačićem.

Postojala je posebna zemunica – bunker za smještaj sanitetskog materijala. Bila je smještena nedaleko od zgrade 'Nove konspiracije' i bila je dobro kamuflirana. Za tu zemunicu znalo je vrlo malo ljudi i to isključivo oni koji su neposredno rukovali sanitetskim materijalom.

Na pola puta između Stare i Nove konspiracije, uz prugu, u šumi, izgrađen je bunker za smještaj živežnih namirnica svih vrsta. U neposrednoj blizini toga bunkera bila je klaonica za potrebe bolnice u Podgariću. Glavni prevoznik živežnih namirnica bio je Harry Fisher, Nizozemac. Imao je konjića i željeznički vagonet. Fisher se borio u Moslavačkim jedinicama, tri puta je ranjavan i nakon trećega, djelomičnog ozdravljenja zadržan u bolnici na spomenutoj dužnosti. Poslije oslobođenja naše zemlje vratio se u svoju domovinu.

Zemunice i bolničke paviljone gradili su takozvani 'bunkeraši'. To je bilo nekoliko domaćih ljudi kojima je taj odgovoran posao povjeren zbog njihove čvrste pripadnosti NOP-u. Zvali su se: Pane Petričević, Mirko Došen i njihov komandir Ivan Mrkonja.

Bolnice Stara i Nova konspiracija ostale su neotkrivene sve dok se glavne neprijateljske snage nisu povlačile preko Moslavine prema Zagrebu. Da nisu ranije otkrivene, treba zahvaliti naročitim mjerama opreza. Ranjenici i bolesnici, osim onih najtežih, dopremani su od prihvatne ambulante u Novu i Staru konspiraciju vezanih očiju, tako da nisu mogli vidjeti ni zapamtiti staze koje su vodile do bolničkih zgrada. Na isti su način i otpremani iz bolnice do sela Podgarića. Do 'Nove konspiracije' vodio je put (za nepoznate) preko potoka, pa je bilo teško naći improviziranu stazu do bolnice. Sama 'Nova konspiracija' bilo je izvanredno kamuflirana. Na sjevernoj strani polovice zgrade u kojoj je bila smještena Centralna apoteka raslo je živo stablo čije su krošnje bile razgranate iznad krova čitave zgrade i tako štitile od pogleda iz zraka (aviona). Osim toga, teške ranjenike - koji su nakon ranjavanja dovezeni s mjesta borbe u Podgarić konjskom zapregom – nisu smjeli vlasnici tih zaprega voziti izravno do bolnice. Zaprege su – zajedno s ranjenicima – preuzimali mještani ili netko od osoblja bolnice, partizana. Bilo je svega 17 mještana koji su smjeli dolaziti u jednu od 'konspiracija'. Sve su to faktori koji su znatno doprinijeli da bolnice ne budu otkrivene prije našega potpunog povlačenja iz Podgarića.

Treba istaknuti da je u prijevozu ranjenika u bolnicu i uopće u cjelokupnom angažiranju u vezi s ranjenicima, pronalaženju zaprežnih vozila, nabavci hrane i uopće u suradnji s nama, pozitivnu ulogu imao predsjednik mjesnoga narodnog odbora Jovo Zjalić.

Broj ljudi koji su znali za bolnicu i imali pristup do nje bio je ograničen sve do probijanja srijemske fronte. Tada se smatralo da će za nekoliko dana neprijatelj biti razbijen i da ćemo ubrzo slaviti oslobođenje. Međutim, kao što je poznato, fronta se kretala sporo prema zapadu i bolnice smo zadržali u Podgariću, čini mi se, do 10. marta 1945. god. 8. marta organizirali smo miting u povodu Dana žena za mještane Podgarića, Novog Sela i osoblje bolnice. Prigodan govor održao je komesar bolnice Franjo Culjak. Nakon toga, 9. ili 10. ožujka, bolnica je evakuirana sa svim bolesnicima i dijelom opreme, koja se mogla prevoziti konjskom zapregom, na novu lokaciju, u selo Končanicu. Tu su ostajali uglavnom pokretni bolesnici, a nepokretni ranjenici prebacivani su u Daruvar. Sajmište u Daruvaru osposobljeno je kako-tako za aerodrom na koji su se spuštali saveznički avioni i prebacivali teže ranjenike i bolesnike na liječenje u Italiju. Prema sjećanju dr Vere Poljak, tako je prebačeno više od 100 teških ranjenika i oko 20 tifusara. Ranije, još drugom polovicom januara 1945, evakuirana su djeca, starci, žene i dio bolesnika i ranjenika u Mađarsku, koju je tada već bila oslobodila Crvena armija.

Kad smo se povukli iz Podgarića i napustili obje 'konspiracije', bolnice i zemunice, neprijatelj ih je otkrio i potpuno uništio.

Bolnica nije dugo radila u Končanici i Daruvaru. Kako su jedinice 10. korpusa tjerale neprijatelja kroz Bilogoru, tako su oslobađale mjesta i gradove. Oslobođenjem Bjelovara, centralnog mjesta Bjelovarsko-Bilogorsko-Moslavačkog područja, prestala je potreba za postojanjem bolnice iz Podgarića i ona je sa svim ranjenicima i bolesnicima, osobljem, opremom i dokumentacijom predana bolnici u Bjelovaru.

Svaka je bolnica uz šefa bolnice imala i komesara. Komesari bolnica bili su u isto vrijeme i sekretari partijskih organizacija. Komesar 'Nove konspiracije' bio je Karlo Cerin, 'Stare konspiracije' Milan Lakuš, a ambulante u Gornjoj Garešnici Ivan Vuković. Komesar svih bolnica bio je Franjo Culjak, a njegov pomoćnik N. Vidiček.

Prema istoimenom sjećanju u bolnici 10. korpusa u Moslavini nalazili su se:

Liječnici:

Grdović dr Marko, kirurg, upravitelj cijele bolnice i šef 'Nove konspiracije', Poljak dr Vera, šef Internog odjeljenja 'Stare konspiracije', Poljak dr Slavko, šef Prihvatne ambulante u Podgariću, dr Voskresenski i Molnar dr Aleksandar, šefovi ambulante — stacionara u Garešnici, Stein dr Tomo, šef ambulante u Mikleušu, Cimaš dr Josip, Kaliman dr Mihajlo, Svarcvald dr N., Deže dr Juraj, Padovan dr Ivo i Miklin dr N.

Neki od gore spomenutih bili su u toku rata studenti medicine, ali su ponekad vršili dužnost liječnika (Padovan, Molnar). Poslije oslobođenja završili su medicinski fakultet.

Farmaceuti:

Kušević dr Vladimir, šef centralne apoteke u Podgariću, Kovačić dr Krešimir, Ivković mr Stanko, Efendić mr Marija, Ajzenštajn mr Milan, Bosnić mr Kuzma, Movrin Marija, student farmacije, Stajduhar - Kašpar mr Zeljko i Svalina mr N.

Komesari bolnice:

Culjak Franjo, komesar čitave bolnice od septembra 1944. do evakuacije bolnice u Končanicu kod Daruvara marta 1945, Cerin Karlo komesar 'Nove konspiracije', Lakuš Milan, komesar 'Stare konspiracije', Vuković Ivan, komesar rekonvalescentne bolnice u Garešnici i Vidiček N. pomoćnik komesara bolnice.

Ostalo osoblje bolnice:

Brezovečki Zlatko, Božić Jagoda, Bervaldi Bogdanka, Brklječić Ema, Dumbović Ladislav, Došen Mirko, bunkeraš, Epert Sipo, šef magazina bolnice, Hus Slavica, Hus Boris, Imbrišak Ljubica, Juriša Božo, Kočnik Franjo, Kovačić Perica, Kukec Dragica, Mrvoš Mara, Mrkonja Ivan, Puškarić Stefica, Pavlentić Drago, Petričević Dane, bunkeraš, Požun Mijo, Račić Božo, Sljepčević Anica, Sušić — Lovrenčić Bosa, Samec Dane, Vigrović Bela, Zjalić Jovo, predsjednik Mjesnog NOO i Zjalić Pero.

Ukupno je u bolnici bilo oko 120 ljudi.

Komesari bolnice bio je član Kotarskog komiteta KPH Garešnica.

Komesari su imali značajnu ulogu u sređivanju stanja u bolnicama. Sastojali su se svakih 8 dana i raspravljali, prije svega, o stanju i odnosu prema bolesnicima, organizacijskim pitanjima, o primanju u Partiju, o isključivanju iz Partije itd. Raspravljalo se uvijek kad je za to iskrsla potreba u bilo kojoj bolnici. Bilo je posvećeno mnogo vremena učvršćenju i jačanju radne i formalne discipline kod osoblja bolnice. Poznato je da disciplina brže popušta kad se počinje vjerovati da ne prijeti neposredna opasnost od neprijatelja. Takva situacija je u Podgariću bila u drugoj polovini 1944. god. do evakuacije. Radi jačanja discipline kod bolničkog osoblja održavali su se jutarnji zborovi osoblja. Za osoblje prihvatne ambulante i uprave bolnice održavao ih je Perica Kovačić i oni su dali vrlo pozitivne rezultate.

Mnogo se raspravljalo i o značenju i ulozi kulturno-prosvjetnog rada ne samo kod osoblja bolnice nego još više kod ranjenika, i bolesnika. Razna obavještenja, radio-vijesti i prigodna literatura čitali su se po bolničkim sobama. Komesari su raspravljali i o stanju na istočnom i zapadnom frontu, o političkoj situaciji i stanju na frontovima u našoj zemlji. U tome je značajnu ulogu imala Partija i komesari u bolnicama.

Sva dokumentacija bolnice o bolesnicima i osoblju bolnice predana je, kako se sjeća dr Vera Poljak, bolnici u Bjelovaru. Kad bi se pronašla ta dokumentacija, u njoj bi se moglo vidjeti ne samo koliko je bolesnika prošlo bolničko liječenje i njihova imena, ne samo broj imena bolničkog osoblja, nego i mnogi drugi zanimljivi podaci i detalji za ovaj prikaz.«²⁶

RAZVOJ I DJELOVANJE ŠIFRANTSKE SLUŽBE

Razvoj šifre i njezina upotreba u rukovođenju na području 10. korpusa »Zagrebačkog« bili su u najneposrednijoj zavisnosti od razvoja službe veza, posebno njezine grane radio-telegrafije. Otežane veze Štaba 2. operativne zone, a kasnije Štaba Korpusa s Glavnim štabom NOV i POH i štabovima 4. i

²⁶ Arhiva Odbora za njegovanje revolucionarnih tradicija 10. korpusa »Zagrebačkog«, Zagreba, Gradska skupština.

6. korpusa, te sve dinamičniji razvoj vojno-političke situacije i potreba brzog reagiranja i sve većeg stupnja tajnosti bili su opredjeljujući faktor da se potkraj 1943. g. šifrantskoj službi počela posvećivati dužna pažnja.

U početku je posao šifranta obavljao samo jedan čovjek, Ivan Vrančić, a kasnije — stvaranjem Štaba 10. korpusa — razvija se šifrantski odsjek pod neposrednim rukovodstvom Alfreda Jaegera načelnika odsjeka, koji je na tom poslu ostao do oslobođenja 1945. godine.

Iz neobjavljenih sjećanja »Šifrantska služba u 10. korpusu 'Zagrebačkom'« od marta 1980. Alfreda Jaegera koja on čuva u svojoj privatnoj arhivi može se najviše saznati o razvoju i djelovanju šifrantske službe. On piše:

»Odmah po svom osnivanju, u siječnju 1944. godine, Štab 10. korpusa imao je samo jednog šifranta. Neposredno prije početka zagorske ofanzive (april-maj, 1944. god.-R. B.) bio sam prekomandovan u štab 10. korpusa i priključen drugu I. Vrančiću kao drugi šifrant. Nakon završetka zagorske ofanzive drug Vrančić premješten je u ZAVNOH, a broj šifranata je povećan. Nisam siguran kada je formalno osnovan šifrantski odsjek Štaba 10. korpusa, ali mislim da je to bilo u početku ljeta 1944. godine. U jesen 1944. je formacijski sastav Šifrantskog odsjeka bio sljedeći:

- 1 šef šifrantskog odsjeka,
- 8 šifranata,
- 2 kurira,
- 1 kuharica.

Šef šifrantskog odsjeka bio je neposredno podređen Komandantu Korpusa, a svakodnevni rad je nadzirao načelnik Štaba. Isprva smo depeše primali od komandanta i komesara Korpusa, načelnika Štaba i načelnika pojedinih odjela Štaba. Međutim, u drugoj polovini 1944. godine, kad je broj depeša jako porastao, uspostavljena je praksa da sve depeše idu direktno načelniku Štaba... Da bi se osigurala koordinacija i kontrola, načelnik Štaba bi sa šefom šifrantskog odsjeka svake večeri kontrolirao, sravnio i parafirao knjigu poslanih i primljenih depeša.

Unutar samog šifrantskog odsjeka nije bilo neke krute podjele rada. Iako su pojedini šifranti bili »specijalizirani« za određen broj šifri, posao bi se raspoređivao prema opterećenju u svakom danom momentu. Pri tom se najveća važnost pridavala stupnju hitnosti pojedinih depeša. Taj stupanj hitnosti bio je označen na primljenim depešama, a načelnik štaba bi označio stupanj hitnosti na onim depešama koje smo odašiljali.

Velika pažnja se polagala izboru šifrantskog osoblja.

Pri tom je osnovni i najvažniji kriterij bio pouzdanost svakoga pojedinog druga odnosno drugarice, kojem se povjeravao tako odgovoran zadatak. Od početka te službe, pa sve do kraja rata izbor dešifranata zasnivao se na povjerenju i moralno-političkoj osobini svakog pojedinca koji je radio u toj službi. Ostali kriteriji za izbor šifrantskog osoblja bili su diskrecija, inteligencija i vještina u baratanju brojkama.«²⁷

Jaeger kaže da nisu posebno obučavali šifrante, nego ih neposredno upućivali u rad. Stariji i iskusniji obučavali su one manje vične i nedovoljno

²⁷ Spomenuta neobjavljena sjećanja (str. 4-5).

obučene za posao. Ali: u jesen 1944. god. je pri Štabu Korpusa u selu Dragancu u Moslavinu, bio organiziran jedini te vrste kurs za šifrante, koji je pohađalo oko 10–12 drugova i drugarica iz štabova divizija i brigada.

U početku su se upotrebljavale jednostavne, tzv. »otvorene šifre« koje su se upravo stoga, jer su se mogle lako otkrivati, vrlo često mijenjale. U drugoj polovici 1944. g. primljene su od Glavnog štaba Hrvatske prve šifre s tablicama za »pokrivanje« koje su se sastojale od grupa nasumce otkucanih brojeva. Takve tablice su se upotrebljavale samo jednokratno i zatim uništavale.

U početku nije bilo nikakvih uputa za izradu šifri i njihovu upotrebu. Prve stručne upute za izradu šifri i rad s njima stigle su u Štab Korpusa u sredini 1944. godine. Sigurnost šifri i tajnost rada šifranata vrlo se strogo kontrolirala. Šifranti su uvijek morali strogo provoditi sve mjere očuvanja tajnosti i čuvati tajnu sadržaja depeše i vrste šifre. Svaki je šifrant bio osobno odgovoran za šifre i knjigu depeša njemu povjerenih. U pravilu, knjiga depeša se uvijek nalazila kod šefa šifrantskog odsjeka. Kad su sredinom 1944. godine stigle preciznije upute o tajni i čuvanju, ojačana je i izolacija šifranata. U kućama gdje su se nalazili šifranti bile su postavljene straže, a k šifrantima su mogli dolaziti samo članovi Štaba Korpusa. Da bi se što više smanjili kontakti s ostalima, uvedena je posebna knjiga za šifrantsko osoblje.

Sumirajući svoja iskustva i stečena znanja Jaeger u svom sjećanju kaže:

»Šifrantska služba, kao sastavni dio radio-veze, bila je veoma važna karika u sistemu komandovanja jedinicama 10. korpusa, Zagrebačkog. Njezino je značenje raslo s jačanjem naših jedinica i sa sve krupnijim i složenijim operacijama koje su one vodile. Brzim prenošenjem naređenja i informacija o neprijateljskim snagama svima onima kojima su bile potrebne, da je služba dala svoj obol uspjesima i pobjedama jedinica Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda na teritoriju sjeverne Hrvatske. Ona je koristila i našim jedinicama na širim područjima Slavonije, Banije i Korduna i Štajerske.

Glavna prednost naše šifrantske službe sastojala se u apsolutnoj odanosti i velikoj požrtvovnosti svih drugova i drugarica koji su u njoj radili. To izvanredno zalaganje bio je stalan stil rada bez obzira na teškoće i opasnosti, a posebno je dolazilo do izražaja u teškim situacijama.

Komandno osoblje Štaba 10. Korpusa i šifranti bili su svjesni da je relativna jednostavnost naših šifri naša najslabija točka. Tome se nastojalo parirati ne samo čestim mijenjanjem šifri, nego i pažljivim odabiranjem onog što će se javiti radio-vezom i kada. U pravilu su operativna naređenja predavana u posljednji čas, tako da neprijatelju ne bi više mnogo koristila čak i onda kad bi ih uspio uhvatiti i dešifrirati.

Osnovne pouke koje se mogu izvesti iz rada šifrantske službe 10. korpusa, Zagrebačkog, jesu činjenice da takva služba nije moguća bez bezuvjetno povjerljivih i odanih ljudi, ali da ona može biti zaista potpuno efikasna tek onda kod ti ljudi zaista raspoložu potrebnim profesionalnim znanjem. Dok su neki šifranti zaista u cijelosti udovoljavali prvom zahtjevu, ipak ostaje činjenica da smo svi mi bili samo samouki, koji su u toku operacija morali ispeći svoj zanat.«

Šifrantska služba i njezin kadar bili su izvanredno pouzdan i siguran oslon

štabovima pri komandovanju. Moralno-politička podobnost, svijest i zalaganje te skromnost šifranata činili su od njih zapaženi kadar naših jedinica. Zahvaljujući toj službi štabovi su u mnogim teškim situacijama mogli dobivati pouzdane informacije i pravovremeno davati potrebne upute i naređenja za rukovođenje jedinicama u borbi.

PREGLED KADRA PO ŠTABOVIMA (KOMANDAMA) 10. KORPUSA

Pregled kadra u štabovima i komandama 10. korpusa, divizija, grupa partizanskih odreda, partizanskih odreda, brigada, korpusne oblasti (komandi područja) bolnica, divizijskih komiteta i politodjela nije cjelovit zbog nedostatka podataka. Donosimo imena samo rukovodećih ljudi, redosljedom kojim su vremenski obavljali određene dužnosti.

1. Štab Korpusa:

komandanti: general-majori Vlado Matetić i Mate Jerković;
politkomesar: pukovnik Ivan Šibi;
načelnici Štaba: majori Josip Rukavina, Milan Bradač, potpukovnik Rade Bulat i major Nikola Kaić;
pomoćnik načelnika Štaba: major Milan Brunović;
zamjenici komandanta: Šime Balen, Nikola Kaić, Vilko Goranić;
operativni odsjek: Vojko Hošteter, Josip Kerec, Stjepan Kučič, Vlado Kobal, Bogdan Jovanović, Miloš Manojlović Mima;
obavještajni odsjek: Josip Brnčić, Dragan Vukelja Kiso;
veza: Savo Bulat;
inženjerija: Stjepan Ščetarić;
personalni odsjek: Franjo Tuđman, Milivoj Gluhak;
OZNA: Marijan Lačan Lazo;
šifrantski odsjek: Ivo Vrančić, Alfred Jaeger;
članovi odsjeka: Savka Bulat Seka, Sonja Crnobori, Ružica Fras, Ružica Gretić, Ljubica Gumhalter i Darinka Vukelja;
sanitetski odsjek: dr Josip Milunić;
intendantura: Zeljko Gumhalter, Svetozar Ličina.

2. Komande područja:

A. Kalničko:

komandant: Andrija Frntić, Ivan Bobinac, Branko Vitanović, Rudi Rak;
zamjenik komandanta: Josip Žganec;
Komesari: Milan Anđelić, Josip Špiranac.

B. Bjelovarsko:

komandanti: Veljko Broz;
komesari: Ahmed Delibegović, Stjepan Banak

- C. Moslavačko:
komandant: Ilija Strika, Karlo Remenar;
komesar: Slavko Kezele Slavni, Franjo Bajt
zamjenik komandanta: Blaž Mesarić
- D. Zagorsko:
komandanti: Sime Hudek;
zamjenik komandanta: Josip Zganec, Milan Sepetavc;
komesar: Josip Spiranec Pintar;
- E. Posavsko:
komandant: Đuro Cizmek;
komesar: Stevo Lačan.
3. 32. divizija NOVJ
- A. Štab Divizije:
komandanti: Izidor Štrok, Rade Bulat, Petar Biskup Veno, v. d. Bogdan Jovanović;
komesari: Ivo Robić, v. d. Franjo Tuđman, Ivo Robić, Šime Balen, Janko Bobetko, Ivica Gretić i Duro Blaha;
načelnici štaba: v. d. Vjekoslav Smeh Alibaba, Miloš Manojlović Mima, Bogdan Jovanović, Branimir Cikojević Neno;
operativni odsjek: Stevo Cavić, Mato Škrljan;
obavještajni odsjek: Mirko Horvat, Stevo Mijočinović;
referent veze: Kovačić Krunoslav, Bobić Mirko;
šef Ozne: Josip Krajačić Prika;
intendant: JuraJ Pezelj Nagari, Tomo Magić;
referent saniteta: Ivan Fras Jovica, v. d. Zlata Jambrešić, Ivan Fras:
liječnik: Alojz Ronko;
Divizijski komitet KPH:
sekretari: Franjo Tuđman, Ivica Gretić, Stjepan Puklek Jura, Josip Gugo, Boris Majer;
politodjel: rukovodilac: Mirko Burić;
članovi: Vlado Mađarić, Ico Simčić, Milka Sljepčević i Zlatko Glik.
- B. Štab Udarne brigade. »Braća Radić«:
komandanti: Izidor Štrok, Stjepan Kučič, Ivan Vulić, v. d. Marko Lučić, v. d. Duka Milosavljević, Ivan Vulić;
komesari: Ivo Robić, Zlatko Rukavina, Mato Horvatić, Ivan Bačun;
zamjenik komandanta: Miloš Manojlović Mima, Miloš Korać, Božo Kušec;
načelnici štaba: Ilija Petrović, Milan Bobić, Mustafa Fleremić, Vjekoslav Smeh Alibaba;
zamjenici komesara: Nikola Ladešić, Đuro Blaha, Milivoj Micić, Franjo Tuđman, Ivica Gretić, Stjepan Puklek, Emil Ivane, Josip Skupnjak;

- C. Štab brigade »Matija Gubec«:
komandanti: Miloš Manojlović Mirna, Mijo Bobetko, Stevan Došen,
Jovica Mandić, Branimir Cikojević Neno, v. d. Josip Murić;
komesari: Ahmet Delibegović, Josip Špiranec Pintar, Ivan Brodnjak,
Josip Krajačić Prika, Janko Bobetko, Milivoj Gluhak, Milenko Jakopović,
v. d. Vatroslav Mimica;
zamjenici komesara: Stjepan Jureković Pišta, Stjepan Puklek Jura,
Milivoj Gluhak, Slavko Pavlinić;
zamjenik komandanta: Stevan Došen;
načelnici štaba: Mustafa Heremić, Marko Lučić, Milan Dopuđa,
Branko Vegar, Mato Škrljan, Branimir Cikojević, Franjo Tustić, Savo Flego i Stevo Tepšić;
- D. Štab brigade »Mihovil Pavlek Miškina«:
komandanti: Alojz Kovačić, Duka Milosavljević;
komesari: Stevo Lačan, Emil Ivane;
zamjenici komesara: Josip Gugo, Vilim First;
zamjenici komandanta: Ivan Turković Ivina Robotić;
načelnici štaba: Mato Mažuran, Milivoj Kunović;
- E. Štab 1. udarne, zagorske, brigade:
komandanti: Mato Škrljan, Vlado Kobal, Valent Duričić, Ivica Družinec;
komesari: v. d. Đuro Srnec, Ivica Gretić, Ivica Kranželić, Mirko Belošević;
zamjenici komesara: Dragutin Rafaj, Boris Majer, Dragutin Birač Gavran;
načelnici štaba: Stjepan Sutler, Josip Podboj, Veseljko Velčić, Savo Flego;
zamjenik komandanta: Rudi Rak.
33. divizija NOVJ:
- A. Štab Divizije:
komandanti: Josip Antolović, v. d. Dušan Corković;
komesar: Vladimir Mutak;
zamjenik komandanta: Dušan Corković;
načelnici štaba: Božo Kušec, Petar Biškup Veno, Marko Lučić;
obavještajni odsjek: Marijan Lačan Lazo, Josip Kotnik;
referent saniteta: dr Josip Cimaš;
intendant: Tomo Pavletić;
Divizijski komitet KPH;
sekretari: Milivoj Micić, Đuro Blaha, Pajo Samardžija
politodjel: Rukovodilac: Migo Vrbica, a članovi Ilija Mugoša i Vera Cvetković.

- B. Štab 1. brigade:
 komandanti: Nikola Kličković, Alojz Kovačić, Vlado Kobal, Dušan Corković, Valent Đuričić;
 komesari: Joža Horvat, Vjekoslav Janjić Capo, Luka Juras, Zvonko Zupanić Tarzan, Pajo Samarđija, Slobodan Petrović;
 zamjenici komesara: Milivoj Micić, Đuro Blaha, Stjepan Jureković Pišta, Emil Dabo;
 zamjenici komandanta: Stjepan Kučiš, Božo Kušec, Alojz Puh;
 načelnici štaba: Alojz Kovačić, Pero Simatović, Zlatko Knez.
- C. Štab 2. brigade:
 komandanti: Miloš Korać, Ivan Kosak, v. d. Mato Škrljan, Ivan Kosak;
 komesari: Ahmet Delibegović, Nikola Šušnjar Geno, Josip Štajner, Zvonko Komarica, Slavko Petreković;
 zamjenici komesara: Đuro Blaha, Milivoj Micić;
 načelnici štaba: Josip Mazalek, Pero Anušić.
- D. Štab 3. brigade:
 komandant: Vlajko Gavrilović Beker;
 komesari: Aleksandar Jovanović, Milivoj Micić, Franjo Bajt;
 zamjenici komandanta: Stevo Cavić, Milkan Mandekić;
 zamjenik komesara: Milivoj Micić;
 načelnici štaba: Pavle Marković, Ljuban Čolak, Milan Flanjak.
5. Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske:
- A. Štab Grupe:
 komandanti: Rade Bulat, Stjepan Kučiš;
 komesari: Stjepan Iveković Braco, Ivica Gretić;
 načelnici Štaba: Branimir Cikojević Neno, Marko Lučić.
- B. Kalnički partizanski odred:
 komandanti: Božo Lajner, Mate Jerković, Izidor Štrok, Stjepan Kučiš, Stevo Čučković, Santo Gabrijel, Jovica Mandić, Mato Ostović Majstor;
 komesari: Joža Horvat, Vjekoslav Janjić, Nikola Ladešić, Josip Gugo;
 zamjenici komesara: Martin Puštek, Ivo Robić, Jerko Novak.
- C. Zagorski partizanski odred:
 komandanti: Josip Špiranec, Ivica Družinec, Vlado Vidiček;
 komesari: Josip Vidiček, Stjepan Križnik;
 zamjenici komesara: Franjo Tuđman, Dragutin Rafaj, Vilim Firšt.
- D. Zagrebački partizanski odred:
 komandanti: Stevan Došen, v. d. Ljuban Čolak, Mato Škrljan, Mato Ostović Majstor, Jovica Mandić, Josip Podboj, Franjo Hadžina, Zlatko Kvaternik, Mičo Marić;
 komesari: Milan Kuren Gubec, Stjepan Šelendić, Vjekoslav Pavlinić, Josip Knežević;

zamjenici komesara: Mirko Herak Gorski, Vjekoslav Pavlinić, Oto Zunko.

- E. Podravski partizanski odred:
komandant: Ivan Turković Robotić;
komesari: Franjo Matejak Zlatni, Milan Majlender;
zamjenik komesara: Andrija Stankjerić.

6. Istočna grupa partizanskih odreda Hrvatske:

- A. Štab Grupe:
komandant: Nikola Kličković;
komesar: Vjekoslav Janjić Capo;
načelnik Štaba: Božo Kušec, Milan Dopuđa.
- B. Štab Moslavačkog partizanskog odreda:
komandanti: Ivan Pokas Bosi, Ivan Turčinović Suri, Mijo Bobetko, Marijan Cvetković, Vjekoslav Janjić Capo, Ilija Strika, Nikola Kličković, Stevo Cučković;
komesari: Mato Svetličić Svetli, Franc Knebl, Slavko Kezele Slavni, Nikola Šušnjar Geno, Ciro Karlović Brko, Đuro Blaha, Đuro Srnc; zamjenici komesara: Ivan Turčinović Suri, Danko Leš, Josip Vidiček, Vlado Hus.
- C. Bjelovarski partizanski odred:
komandanti: Miloš Manojlović Mima, Stevo Cavić, Andrija Bartovčak;
komesari: Ahmet Delibegović, Ivica Knežević;
zamjenik komesara: Ivica Baršić.
- D. Posavski partizanski odred:
komandanti: Stjepan Bobinac Šumski, Luka Juras, Lučan Drago, Josip Pavlić Boris;
komesari: Božo Pavlić, Ivan Bačun, Mirko Belošević, Anton Kocijan.

6. Grupa odreda 10.korpusa

komandant: Nikola Kličković;
komesar: Vjekoslav Janić Capo;
načelnik Štaba: Milan Dopuđa.

U jedinicama 2. operativne zone NOV i POH i 10. korpusa razvijali su se i borili generali i admirali naše armije:

Antolović Josip, Belinić Marko, Blaha Đuro, Bobetko Janko, Bulat Rade, Burić Mirko, Corković Dušan, Dončević Adolf Brko, Gluhak Milivoj, Jerković Mato, Jovanović Aleksander, Jovanović Bogdan, Krajačić Ivan Stevo, Kajić Nikola, Knebl Franjo, Kučiš Stjepan, Matetić Vlado, Manojlović Miloš Mima, Mezga Ernest, Miličević Žarko, Mutak Vlado, Parmač Stanko, Prilika Đuro, Skupnjak Josip Vlado, Šibi Ivan, Tuđman Franjo i Vrbica Migo.